

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG MÁTÉSZALKÁN ÉS KÖRNYÉKÉN

1959

A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG MÁTÉSZALKÁN ÉS KÖRNYÉKÉN

**Adatok a Tanácsköztársaság történetéhez a mátészalkai
járásból.**

A kiadványt a mátészalkai Járási Könyvtár dolgozói állították össze a „19-es Munkaközösség“ gyűjtése alapján.

Kiadja : az MSZMP Járási Párt VB és a Járási Tanács VB

Felelős kiadó : Kovács Sándor

Előszó

E mű elkészítése nagyszerű kezdeményezés volt a „19-es Munkaközösség” részéről.

A munkaközösség tagjainak lelkes és tevékeny munkája nyomán olyan tényeket, adatokat ismerhetünk meg járásunk munkásmozgalmi történetéből, melyek nagy segítséget nyújtanak járásunk dolgozóinak a dicsőséges Tanácsköztársaság eseményeinek értékelésében.

Dolgozóink, propagandistáink, népnevelőink felvilágosító és nevelő munkájuk során haszonnal forgathatják.

Éppen ezért ajánljuk járásunk minden funkcionáriusának, a Párt propagandistáinak, népnevelőknek és nem utolsósorban dolgozóinknak.

Örülünk annak, hogy a munkaközösség tagjai azt vallják, hogy a jelen munka csak kezdet volt, melyet járásunk munkásmozgalmi történetének további feltárása, publikálása fog követni.

Mátészalka, 1959. február hó.

**Magyar Szocialista Munkáspárt
Járási Végrehajtó Bizottsága.**

A Tanácsköztársaság Mátészalkán és környékén

Sokan azt hiszik, hogy a dicsőséges magyar Tanácsköztársaság csak úgy, egyik napról a másikra jött létre hazánkban és éreztette hatását falvainkban, városainkban. Az igaz, hogy szinte egyik óráról a másikra kellett a kommunistáknak talpra állítani a nemzetet, hisz egy vesztés háború szörnyűsége, nyomora és szenvedése volt az, amit a fiatal proletár állam örökbe kapott. A magyar társadalom magában hordta azokat a feltételeket, amelyek következtében létre jöhetett a proletár állam. Igaz a Mátészalkán készült Szatmár Ugocsa és Bereg vármegyék c. monográfia a Horthy korszak történelemszemlélete alapján azt igyekszik bizonyítani, hogy itt járásunkban csak a budapesti események hatására, mintegy utánzasként történtek forradalmi lépések, melyeknek semmiféle előző gyökere nem volt.¹⁾ Nem tartjuk fontosnak ezzel a minden szempontból gyengeszínvonalú cikkel vitába szállni, — hisz most nem is ez a feladatunk — inkább keseregve csupán annyit jegyzünk meg, hogy hosszú időn keresztül ez a monográfia volt az egyedüli támpont az akkori események után kutatónak vagy érdeklődőnek. A továbbiakban azt kíséreljük meg, hogy néhány adattal világosságot derítsünk olyan tényekre, melyek ismeretének birtokában másként értékelhetjük az akkori eseményeket, mint ahogy azt tették a harmincas évek monográfiái.

Járásunkban a dicsőséges Tanácsköztársaság megszületésének történelmi tényezői vannak.

Nem kell mást tennünk, csak megnézni a századforduló korabeli Mátészalka birtokpolitikai adatait s mindjárt

észreveszünk néhány olyan tényezőt, ami forradalmasítóan hatott a széles népi tömegekre. Mátészalka lakossága 1900-ban 5405 lélek volt. Ezek az emberek 790 házában laktak. Tehát egy-egy átlagos szoba konyhás házra 9 ember jutott. A birtokmegosztás sem sokkal jobb. A birtokok 36 % -a 1000-100 holdas, 25 % -a 100-20 holdas, 39 % -a 20 holdon aluli van. A földterület mintegy 81 % -át tulajdonjogiilag a lakosok 7 % -a tartja a kezében, míg a többi vagy egy-két holdas törpebirtokos, az esetek legnagyobb részében azonban nincstelen zsellér.²⁾

Nem csodálkozhatunk tehát azon, ha az 1914-1918-as világháború előtt községünkben megjelent Mátészalkai Újság, arról panaszkodik, hogy egy év alatt több ezerre tehető az Amerikába kivándorolt emberek száma.³⁾

A mátészalkai kép jellemző a járás valamennyi községére. A szélrózsa minden irányában futnak községeinkből az éhező dolgozók, szebb és biztosabb hazát, kenyeret és hajlékot keresni.

Ez a tarthatatlan állapot ideig óráig feloldódott az I. Világháború vérzivataros szakaszában, hiszen a férfiembereket elviszik a frontra, a kivándorlás megszűnik és néma várákozással teljes feszültség lesz urrá a telkeken az első néhány nap felocsudása után. Az egyik mátészalkai direktoriumi tag elbeszélése szerint a frontra induló katonákat a bucsuztató „előjáróság” „két hét alatt megesszük Szerbiát” jelszóval bucsuztatja.⁴⁾ Amikor aztán a frontokon egyre másra pusztulnak el a csapatok, itthon is másként fordul a világ.

A háború tartalma alatt hihetetlen méreteket ölt a korrupció. A megvesztegetések, csalások napirenden vannak. A községi előjáróság nem adja ki a jogosan járó hadisegélyt. Az élelmiszerhiány következtében bevezetett jegyrendszer a minimális élelmiszert sem biztosítja a lakosságnak. Közben a Hangya szövetkezet fontosabb cikkei a gazdagok kamaráiba vándorolnak. Fokozza ezt a helyzetet a rossz termés is, és 1918 tavaszán már szinte tarthatatlan a helyzet járásunkban. A kültelki — ahogy az akkori lapok írják — sokgyermekes anyák egymásután viszik fel rongyos, éhes

gyermeküket a község házához, ahol Gosztonyi főbíró ur egymásután hajtja el őket hajduival. Már ekkor tudunk kisebb zavargásokról, amit főleg a hadiözvegyek csinálnak, hisz a hadisegély folyósítása a lehető legrosszabb módon folyik.

A hivatalos fórumok egymásután küldik a felsőbb szervek felé a segélykérő táviratokat, eredmény nélkül. Feltűnően sok „megbetegedett“ frontról hazakerült tiszt tartózkodik Mátészalkán és a környező falvakban.

Molnár Károly mátészalkai plebános ur arról kesereg az ujságokban és cikkeiben, hogy még a „magyar közbiztonság büszkesége, a csendőrség is várakozóan, de csillogó szemmel várt az őrsőkön, minden program nélkül. Védelmet nem ígért, biztonságot nem nyújtott. A nép fiai voltak ők is, szolidaritásuk az eseményekkel nem maradt titokban“.⁵)

Járásunk falvaiban 1918 nyarán már a frontokról hazaszökött katonákat keres a csendőrség, s nem kevés azoknak a hadifoglyoknak száma sem, akik Szovjet-országból jöttek haza. A frontok igazi helyzetének a megismerése, az itthoni elkeseredettség, szinte a végsőkéig feszíti a húr. Ezt tetőzte még október 17-én Tisza parlamenti bejelentése, mely az egész országot és frontot megrázta: . . . „Nem akarok szemfényvesztő játékot üzni a szavakkal, elismerem, amit Károlyi mondott, hogy ezt a háborút elvesztettük“.⁶)

Ekkor viszont már javában dolgozott a Korvin Ottó-féle csoport, a Gallilei Kör, s köztük Mosolygó Antal járásunk szülöttje, aki nemcsak a budapesti Parlament előtt ujjongó köztársaságot éljenző tömeg közé juttatja el a kommunista röplapokat, hanem ide, Mátészalkára is küldözgeti őket, szappanos ládákban, Komáromi Lajosnak a későbbi direktórium elnöknek.⁷)

A mátészalkai értelmiség sem marad tétlenül. A néptanítók, a haladás szolgálatát hirdetik. Deák Sándor egyházi tanító az iskolaszéki ülésen a presbitérium tagjaihoz a következő szavakat intézi:

„A mai forradalmi átalakulás, mely rohamos lép-

tekkel halad egy egészen új világ megalkotása felé, s ugyyszólván máról holnapra valósít meg, oly reformterveket, amikre tegnap tán még nem is gondoltunk, a legnagyobb valószínűség szerint, mondhatnánk szinte egész bizonyosan maga után vonja az iskolák általános államosítását, sőt tudva azt, hogy ma már minden politikai párt, a szociáldemokraták, éppen úgy, mint a polgári pártok egyöntetűen követelik ennek sürgős keresztülvitelét, a tanítók országos szociális szervezetről nem is szólva, hihető, sőt valószínű, hogy sokkal hamarabb valósul az meg, mint tán egyelőre gondolnánk".⁸⁾

Hogy ez a néptanító mire gondol, a presbiter urak valószínűen nem sejtették. Hiszen ők maguk mit sem tudtak arról, hogy a maganlakásokban — Becske Bertalan tanító lakásán, Kossuth-u. 73. sz. alatt — rendszeres, titkos összejövetelék vannak, ahol a szeszgyári munkások mellett egy fiatal, lángoló tekintetű tanító: Tóth Kálmán tart gyújtó hangú beszédeket és felolvasásokat a hozzáérkező forradalmi könyvekből. Ez a csoport nem dolgozott elszigetelten. Kapcsolatot keresett a vidékkel is. Kocsordon, Györteleken, Jármban, Nyírmeggyesen és a többi községekben is vannak támogatók.⁹⁾

A nyíregyházi kir. ügyészség vádindítványából, melyet a mátészalkai kommunisták ellen nyújtanak be, megtudjuk a következőket: „Mátészalkán az 1919. évi február hó 6-án sok ismeretlen társakkal együtt, vörös zászlókkal és annak hangoztatása mellett, hogy megdöntik a régi közigazgatási rendszert, megjelentek a főszolgabírói hivatal előtt, majd a hivatali helyiségbe bemenve a címtáblát leszedték, az ott elhelyezett arcképeket széttörték és Jeszenszky Béla főszolgabírónak, valamint a többi tisztviselőnek a hivatalból való távozását követelték, tehát a tanácsköztársaság megalapíthatása érdekében összpontosultak”¹⁰⁾

A vádindítványból kiderült, hogy ezzel a „bün-

kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan
ei ole vielä tullut sieltä, kukaan ei ole vielä tullut
sieltä, kukaan ei ole vielä tullut

välillä

kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

I.

kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

1. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

2. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

3. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

4. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

5. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

6. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

7. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

8. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

9. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

10. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

11. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

12. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

13. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

14. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

15. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

16. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

17. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

18. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

19. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

20. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

21. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

22. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

23. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

24. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

25. Kirjasto on nyt luvallistettu, kukaan

cselekménnyel" 20 embert vádoltak, mint főbűnösöket és a „sok ismeretlen társak" alatt valószínűleg az akkori Mátészalka egész forradalmi tömege értendő.

Ezek a tények is igazolják, hogy nem gyökér nélküli megmozdulás történt járásunkban március 21-én.

Tóth Kálmán tanító visszaemlékezéseiben azt írja, hogy két forradalmi góc volt az akkori Mátészalkán. Az egyik a szeszgyár, ahol főleg a szociáldemokrata munkásság szervezkedett és a már említett Becske Bertalan lakásán összejövő forradalmi ifjuság, ezt képletesen „mátészalkai Pilvaxnak" nevezték.¹¹⁾ Így érlelődnek a politikai események. Ebből következik, hogy 1919. március 21. nem éri váratlanul járásunk forradalmi gondolkozásu harcosait.

Ez a már idézett vádindítványból is kitűnik, hiszen március 22-én, a hatalom átvétel másnapján — írja a vádirat — Komáromi István, Szomoru László, Vágó Ármin, Roóz Endre, Kozma Ignác, Dr. Bartha Ignác, Dr. Barthos Mihály, mint a munkástanács tagjai, négy fegyveres katonával megjelentek a főszolgabírói hivatalban és ott Jeszenszky Béla főszolgabíróat a hivatalos helyiségből eltávolították".¹²⁾

Ez a dolog nem ment simán. Még az előző év őszén, amikor a járás községeinek népe kezdett mozgolódni, az itthon lévő és hazaérkező tisztekből Nemzetőrséget szerveznek — természetesen az akkori urak — és ezt még Molnár plébános ur is kénytelen elismerni tanulmányában, " tudott dolog, hogy egyes községekben büntető expedíciók is küldettek ki, melyek aztán radikális módon tanították emberségre a falu lakosságát".¹³⁾ Hogy miért kellett „emberségre" tanítani járásunk falvainak lakosságát, tudjuk. Ezekre az időkre így emlékszik vissza Nagy Ferenc 67 éves kocsordi lakos, az ottani munkástanács akkori tagja: „Amikor a forradalmi zajos napok kezdődtek Kocsordon a községünkben, anyám sírdogált, hogy ötlet a jegyző meg az előljáróság, hogy kifuccsolta. Azonkívül

jogtalanul megbüntette 2 q szemestengerire meg 60 koronára. Ezt azért tette, mert mikor a hadisegélyt kérte, a jegyző nem fizette ki és ő azt követelte, majd becsmérelte az előjáróság intézkedését. Alkalomadtán feljöttem a községházához, akkori főjegyzőnk Komoróczy Jenő volt. Azt mondtam, főjegyző ur kérem, ami elmaradt dolgok voltak, itt az idő számoljunk el. Itt a cselekvés órája. Feri fiam nincs pénz! Van mondom abban a sárga tárcában. Ennél a jelenetnél ott volt az öreg Szabó tiszteletes ur is. Az a kezefejét tördelte és azt mondta: Feri fiam ezt nem lehet! Én azt mondtam neki: Tessék menni a lelkeszi hivatalba és ott tessék parancsolgatni. Én mivel sértett fél vagyok, kérem az ügyemnek az orvoslását".¹⁴⁾

Természetesen az ügy orvoslása elmaradt, de a fájó sebekre megtalálta maga a nép, vezetői segítségével a gyógyírt. Hisz járásunk valamennyi községében tudunk arról, hogy az őszirózsás forradalom idején nemzeti tanácsokat, majd munkástanácsokat szerveznek. A budapesti munkásság példája nyomán járásunk szerte mindenütt megtalálható forradalmi irások — röplapok, Vörös Újság stb. — hozzájárultak a tömegek forradalmi hangulatának helyes mederbe való tereléséhez. Jármiban, Nyirmeggyesen és több más községben elzavarják a régi rend hatalmának képviselőjét, a jegyzőt és sok esetben találkozunk olyan momentummal, mint a Szalkai tanyán történt eset, ahol az asszonyok kenyérsütő lapáttal és piszkafával zavarják héthatáron keresztül Papp József akkori jegyzőt.¹⁵⁾

A járás politikai képe még zürzavaros. A nagyszerűen megindult munkás és nemzeti tanácsok mellett ismét megerősödik a régi közigazgatás szervezete. Tiszti különítmények félemlitik járásunk falvait. Székhelyük a mátészalkai községháza.¹⁶⁾ Csirájában már felismerhető itt a későbbi horthysta fehérterror valamennyi gázsága. A frontkatonák fegyverrel járnak az utcán és a pillanatnyi sérelmek orvoslása után sok

esetben nem látják a kivezető utat és a későbbi perspektívát.

Ebben a politikai forrongásban talál egymásra a mátészalkai szeszgyár és a „Pilvax” forradalmi csoportja. Tóth Kálmán írja, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulása után néhány hónapra — valószínűleg 1919 januárja lehetett — „több szeszgyári fiatal Budapestre utazott. Gyűléseket hallgatott, nagy lelkesedéssel, tanácsokkal kioktatva, Vörös Újsággal megrakodva jöttek haza. Így létre jött az első forradalmi proletár csoport Mátészalkán, amely alkalmas volt arra, hogy a további események fonalát a kezébe vegye”.¹⁷⁾ Hogy szépen dolgoztak mutatja az, hogy már januárban vörös zászlókkal vonultak fel a községben.

Megalakul a direktórium Mátészalkán

Március 22-én már megalakul a járási direktórium egyesek szerint 14—15 taggal, mások szerint 30—40 taggal. A hitelességet sajnos már lehetetlen ellenőrizni, hiszen írásos dokumentum nem maradt, mindössze a már említett ügyészégi vádindítvány egyedüli biztos támpontunk. Ez az indítvány a következő embereket fogja perbe :

1. Plébán János 42 éves
2. Bársony Ferenc 40 éves
3. D. Nagy Sándor 47 éves
4. Nagy Elek 52 éves
5. Szomoru László 38 éves
6. Sikli Ferenc 45 éves
7. Varga István 31 éves
8. Némethi Sándor
9. Vágó Ármin 37 éves
10. Roóz Endre 27 éves
11. Klim Antal 34 éves
12. Komlós Sándor (Klein)
13. Kozma Ignác 28 éves
14. Németh Elek 31 éves
15. Feldmann Bertalan 25 éves

16. Földes Pál 20 éves
17. Dóri Sándor 19 éves
18. Tóth Kálmán 25 éves
19. Dr. Bartha Ignác 36 éves
20. Dr. Barthos Mihály
21. Barabás József
22. Feig Sándor
23. Szigeti (Slézinger) Ármin
24. Orosz Ferenc
25. Feldmann Ármin
26. Szabados Gáspár
27. Klein Antal
28. Komáromi István
29. Komáromi Lajos 64 éves

Sajnos, negyven év előtti dolgokra a még élő emberek sem emlékeznek már pontosan, a feladatok és funkciók megosztása, a direktórium elnökének megállapítása is bizonytalan. Egyesek szerint Dr. Bartha Ignác a Szovjetországból hazajött ügyvéd, mások szerint Komáromi Lajos 64 éves lakatos volt a direktórium elnöke.

Járásunk direktóriumainak munkáját a burzsoá román intervenciós csapatok támadása bizonyos fokig befolyásolta. A környéken lévő székely hadosztály tisztjei is ellenségesen viselkedtek a kommunistákkal szemben. Tóth Kálmán is említi, hogy a székelyek a románok megjelenése előtt elakarták fojtani az erősödő kommunista mozgalmat.¹⁸⁾ Ez a nap egybeesik a székely tisztek által Szatmárnémetiben kirobbantott ellenforradalommal, melyről eredeti dokumentumokat közlünk.¹⁹⁾

Természetesen járásunk kommunistáit is nyugtalanította a Szatmárnémetiből jövő ellenforradalom híre, hiszen a papi reakció zsoldjába szegődött pribékek nem kimélték a kommunisták életét.

Feltétlenül fontos, hogy megismerjük azt a légkört, amelyben az akkori direktóriumoknak dolgozniuk kellett járásunkban. Hiszen ezeknek az eseményeknek ismerete nélkül nem értenénk meg tevékenységüket és szereplésük mozzanatait.

Járásunk helyzete szoros függvénye volt az akkori nemzetközi politikai eseményeknek. Az Antant csapatok tudtával és támogatásával a román burzsoázia szervezkedik. A titokban való kezdeti szer-

vezekedés hamarosan nyílt formát ölt. A magyar Tanácsköztársaság erősödése meggyorsítja az eseményeket.

1919 április 16-án megindul a szervezett román intervenció a fiatal magyar Tanácsköztársaság ellen. Bár már erőteljesen folyik a magyar Vörös Hadsereg szervezése,²⁰⁾ itt a keleti részekben közel 200 km-es szakaszon szintén a tanácsköztársasághoz pártolt székely hadosztály tartja a frontot. A nemzetközi burzsoázia összefog a proletárok állama ellen. Ezt minden gondolkodás nélkül támogatják járásunk területén is, a volt közigazgatás emberei és a főkések. Amikor a Szatmárnémetibe érkező Forradalmi Kormányzótanács elnökét, Garbai Sándort a székely hadosztály vezérkara a legmesszebbmenő támogatásról biztosítja, titokban már megkezdik aknamunkájukat a Tanácsköztársaság ellen.²¹⁾

A külső és belső ellenséggel szemben, szervezésben lévő vörös hadsereggel, szinte emberfeletti küzdeimet kell folytatni a hadügyi népbiztosságnak.

Sok 19-es veterán sem érti, hogy lényegében milyen emberfeletti küzdelem kellett akkor a hadvezetés munkájához. Nem voltak itt vörös katonák hangoztatják beszélgetés közben többször is, ha felhozódnak a dolgok. Az igaz, hogy kis létszámban lévő vörös alakulatok tartózkodnak az itteni frontokon, de még a toborzás lényegében akkor indul.

Nem szabad elfelejteni, hogy alig néhány héttel vagyunk március 21. után. Mindenütt akadályozzák, rémhírekkel gáncsolják a reakciók a toborzások munkáját s bár a források szerint Mátészalka, Csenger, Fehérgyarmat, Nyírbátor a toborzások alkalmával nagyon sok harcost ad a vörös hadseregnek, — a toborzási térképek, mint góccokat emelik ki ezeket a helyeket,²²⁾ mégis szinte csepp a tengerben ez a haderő.

Kevés számánál fogva gerilla harcot folytat. Rajtaütésszerűen támadnak s hamar nyomuk vész. Komáromi István beszéli, hogy „mig Mátészalkán a románok közeledésére a volt előjáróság fehér kendőket lobogtatva vonul a román csapatok elé segílyt esdekelni, addig a direktórium néhány valóban bátor tagja, Kocsord előtt, a Kraszna vonalán viaskodik az ellenséggel. Még Mátészalkán is utcai harcokra kerül sor. Majd kénytelenek a tulerő elől menekülni, Gebén a templomban bujnak meg négyen s mikor elfogják őket, kettőt azonnal agyon is lőnek közülük.“²³⁾

A burzsoázia árulása.

A Vörös Ujság ekkor a burzsoázia árulásáról ír a nagyvárad fronton. Bár a székely hadosztály vezérkara szinleg hűséget esküszik, Szatmáron és Nagyváradon kirobbantják az ellenforradalmat. Ellenforradalom robban ki Nagykárolyban és kísérletet tesznek hasonló dologra Mátészalkán. A mátészalkai események szoros összefüggésben vannak a szatmári és nagykárolyi eseményekkel. A hadügyi népbiztosság politikai osztályához érkezett 84-es számú jelentés szerint „Szatmárnémetiben április 15-én már egész világosan és megdönthetetlen bizonyossággal megállapítottak, hogy a székely tisztek az ottani burzsoáziával a püspök vezetése alatt az összes papsággal szövetkezve hatalmas ellenforradalmi mozgalmat indítottak. Az ellenforradalomra szükséges külön fedezetet a püspök és a gazdagabb burzsoák saját pénztárukból fedezték. Orgiákat rendeztek, egész éjjeleket átdözsöltek, amiről csak szerdán este lett tudomásom. Ugyanakkor már teljesen lehetetlenség volt bármi módon is a népbiztosságnak jelentést tenni, mert a postát kémekkel szálatták meg és a direktóriummal folytatott beszélgetésünket is szóról szóra felfogták. Ilyenformán tehát a népbiztosságnak bármiféle jelentésünk tudomására nem jutott volna. Szerdán délután az ötös Lenin névre elnevezett kaszárnyában az egész helyőrség, úgy a 12-es, — ezeknek állítottak a Kraszna hidnál emlékművet Horthyék. Szerk.²⁴) — mint a székely különítmény tisztjei gyűlésre jöttek össze, amit én felfedeztem és be akartam jutni oda. Fegyverrel állták el az utamat és kijelentette ott egy őrségen álló tiszt, hogy minden csavargónak nincs joga oda bemenni. Azonban annyit mégis megbirtam állapítani, hogy Nagy Pál volt ezredes, Vén Zoltán zászlóalj parancsnok és az I-ső zászlóalj tisztí törzskara, akiknek a neveire nem emlékszem, vezették és irányították a tisztekkel egyetemben a gyűlést, ahol megállapodtak a papi delegáltakkal, hogy a politikai megbízottakat és a direktórium összes tagjait, illetve azokat, akik a proletáriátus uralmát képviselik, ottan elfogják és minden **forma nélküli törvénykezésre való tekinteten kívül haladéktalanul kivégzik . . .** Azt is, hogy ráveszik a székely legénységet a románokkal egyezzen ki Csütörtökön este, mikor már az összes funkciót viselő proletárok el voltak fogva, Vén Zoltán és a jelenlegi volt helyettes polgármester gyújtó beszédekben izgatták a tömeget, hogy követeljék az elfogottak

kivégzését“.²⁵⁾ Jelentése kiegészítésében még az alábbiakat közli: „Csütörtökön este, április 17-én, a Pannónia előtt, mikor én vacsorától kijöttem, mintegy két-három százra taksálható tömeg várakozott és Vén Zoltán azon jeladására: „Fogjátok el a gazember kommunistát“ a tömeg elfogott és ütlegelés közben a földre tepert. Fegyverreimet, az összes jegyzeteimet és összes igazolványomat — kivételt képez a megbízó levelem — elszedték“.²⁶⁾

A Vörös Ujság így kommentálja az eseményeket: „A nagyváradi és szatmárnémeti burzsoázia nyílt árulása következtében felépő pánik volt egyedüli oka annak, hogy Nagyváradot ellenállás nélkül ki kellett üríteni. Nagyváradon azt hitte a munkásság a pánikos rémhírek hatása alatt, hogy a Forradalmi Kormányzótanács lemondott és elmenekült. Pesten kitört az ellenforradalom, vége mindennek. Tisztán áll tehát előttünk a burzsoázia és az elmozdított bürokrácia gaz ellenforradalmi árulása“.²⁷⁾

Ezekhez a tényekhez méltóan illeszkedik ezután Jeszenszky mátészalkai főszolgabíró távirata a környéki jegyzőkhöz, melynek dátuma szintén április 19.

„Értesitem, hogy a mai napon a főszolgabírói hivatal vezetését átvettem s kormányrendelet folytán a következőket rendelem: Régi előjáróságok azonnal foglalják el helyüket, a pénztárakat a néptanács tól jegyzőkönyv mellett vegyék át. Direktóriumok minden községben megszüntetendők, kintlevő fegyverek 24 órán belül beszolgáltatandók, **statáriumot kihirdetem**, minden kommunista mozgalom azonnal jelentendő, szesztilalom szigorúan fenntartandó. A direktórium által elbocsájtott tisztviselők visszahelyezendők. Rendeletem végrehajtása küldönc útján jelentendő, s ha valahol ellenállást tapasztalna, jelentse, **hogy a székelly hadosztály útján a rend helyreállításáról intézkedhessem. Jeszenszky főszolgabíró**“, — A Vörös Ujság megjegyzi: — A hivatalából kirugott népnyzó főszolgabíró boldog örömmel bocsátja magát az imperialista rablók rendelkezésére. Nem hirdeti a hazafiság fenkölt frázisait. Kész a román bojár uralom zsoldjába állani, csakhogy megmenthesse a maga és osztálya harácsolt zsákmányát, helyreállithassa a régi elnyomás korát.²⁸⁾

Tóth Kálmán ezekre a napokra így emlékszik vissza: „Az ellenforradalmi székelly ezred felsorakozott Nyiregyháza környékén. Egy délelőtt küldönc jött a lakásomra és felszóllított, hogy azonnal jelen

jek meg a „szokott“ helyen. Felmentem a főszolgabírói hivatalba. Ott már gyülekeztek a direktórium tagjai és néhány elvtárs. Rövid tanakodás után megállapítottuk, hogy a küldönc áruló, mert mi nem terveztünk összejövetelt, minket valaki becsapott, léprecsalt. Néhány percmulva megértettük a helyzetet, mert belépett egy elegáns székely tiszt, a nyitvafelejtett ajtóban feltűnt egy fegyveres ellenforradalmár katonája. A tiszt helyet foglalt, az asztalra kitette revolverét, majd zsebéből névsort húzott elő, felolvasta és kipipálta a jelenlévők neveit. Megalázó, mocskos jelenet volt. Most, hogy felidézem újra előnt a keserű szegény és a tehetetlen düh“. ²⁹⁾

A székely hadosztály árulásának titkos előkészítése Mátészalkán.

A fenti sorokhoz kiegészítésként az alábbiakat közölte még Tóth Kálmán: „A tiszt revorverrel fogad bennünket, előre elkészített névsorral rendelkezik, amelyen kipipál bennünket, mint valami leltári tárgyakat. Ez szégyenletes és dühösítő. A tiszt ezután távozott katonájával együtt. Elhagyta a főszolgabírói székely és Mátészalkát is. Erről meggyőződünk. Ennél a jelenetnél az ügyvéd elnök nem volt jelen. Megállapítottuk, hogy a tiszt nem a mi emberünk. Egész magatartása, ténykedése ellenünk irányult. Megállapítottuk, hogy a névsort mátészalkai ellenfeleink állították össze és azzal a tisztnek céljai vannak. Az ügynek tehát folytatása lesz“. ³⁰⁾

Ezekről a napokról jelenti Boross Sándor hadikövet a székely hadosztály megbízottja, akit a román hadvezetőséggel való tárgyalásra jelöltek ki, hogy „F. évi április hó 20-án a Székely hadosztály parancsnokság által, mint parlamentaire Pál Imre és Hausenblasz Károly századosok, mint tolmácsok kíséretében **Mátészalkáról a Nagykarolyban tartózkodó román parancsnoksághoz küldtettem ki.**

Meghatalmazásom a következő anyag tárgyalására szól

4. Egy a bolsevizmus leküzdésére irányuló esetleges kooperáció megbeszélése . . . Utban Nagykaroly felé Fábánháza és Mérek községek között találkoztunk egy kb. 300 főből álló román csapattal, mely minden biztosítás nélkül, kocsikon Mátészalka felé ment“. . . . ³¹⁾

Dr. Kiss Károly tart. főh. hadikövet jelentése még inkább szembeütő. Az alábbi megbízatással megy a román hadvezetőséghez tárgyalni:

„Jelentsem ki a román csapatok főparancsnokságának, hogy a székely csapatok nem kommunisták, sőt, amint a szatmári és nagykárolyi események is bizonyítják, a bolsevikiekkel nyílt és fegyveres ellenségeskedést kezdtek. A bolsevikiek ellen a román csapatokkal együtt is hajlandók volnának harcolni.....“⁸²⁾

Ha ennek a pálfordulásnak az okát keressük, hamarosan megtaláljuk az okokat annak ellenére, hogy hangzatos hazafiaskodó frázisokat hangoztatnak a székely tisztek s mégis hajlandók a román hadvezetőségnek is alárendelni magukat.

A feleletet megkapjuk, ha megnézzük a székely hadosztály tisztikarának származását. Szinte kivétel nélkül mind földbirtokos családból származik és a „bolseviki rendszer“ veszélyezteteti kizsákmányoló hatalmukat. Az osztályharc minden más nemzeti látszólagos torzsalkodást háttérbe szorít, hisz a magyar és román burzsoáziának a végveszélyben egy az érdeke.

Ezért találkozunk olyan parancsokkal a székely hadosztályon belül, ahol különösen figyelembe ajánlják a parancsnokoknak az oroszországból hazajött katonákat. Az I. Székely Csoportparancsnokság 278. kt. sz. parancsa szerint „Az utóbbi időben mindig gyakrabban jelentkeznek orosz fogságból visszatért emberek a székely csoportnál felvételre. Tekintettel azonban a már mindenki által ismert oroszországi állapotokra, felhívom az összes parancsnokokat arra, hogy a fogságból visszatért egyéneket figyeljék és figyeltessék, nehogy kommunista, bolsevista vagy nemzetközi elveket a csapatok közé becsempészve az addig nagy nehezen elért fegyelmet és rendet aláássák“.⁸³⁾

Ebben a légkörben dolgozni, sokszor pesti összeköttetés nélkül, esetleg kiforratlan politikai nézetekkel nagyon nehéz volt. Járásunk községeiben ezek ellenére a direktóriumok nem oszlanak fel, mindenütt erősítik magukat és sok olyan hely van, ahol földosztásra gondolnak.

Nyirmeggyesen ki is osztják a volt nagykárolyi főispán, Ilosvay birtokát. Kocsordon készülnek a Tisza birtok felosztásához. Szamosszegen már a karókat is kihegyezték s bármennyire is szervezkedik az ellenforradalom, s jelennek meg a hazug álhírek a pesti kormány bukásáról, a nép ösztönösen érzi az uri csalafintaságot. Nagydoboson, mikor a román intervenciós csapatok már a falu alatt vannak, még mindig van merszük a szamosszegi direktorium tagjainak Perényi báró urat fegyverrel kényszeríteni a vörös hadsereg részére termény szolgáltatásra.³⁴⁾

Dolgoznak a kommunisták.

A mátészalkai ref. egyháztanács jegyzőkönyvében ekkor örökíti meg a mátészalkai direktorium intézkedését.

„Jegyzőkönyv.

Felvétetett Mátészalkán, 1919. évi április hó 6-án a református egyháztanácsnak e napon tartott gyűléséről.

Jelen vannak: a presbíterek és egyházi személyek. (A hosszú névsor felsorolását elhagytuk. Szerk.)

Továbbá: Bársony Ferenc, Kozma Ignác, Németh Elek, Horváth Ferenc, Kádár István, Kovács Lajos és több, részben egyházi adót nem is fizető egyháztag **tulnyomó számban.**

I. Lelkész-elnök a presbiteri gyűlést megnyitván, annak határozat képességét megállapítván s a jegyzőkönyv vezetésére Dr. Szepessy Károlyt kéri fel.

II. Lelkész-elnök előadja, hogy a mátészalkai munkástanács által az egyház felügyeletével megbízott Németh Elek szabósegéd e hó 2-án a lelkeszi hivatalban megjelenván a munkástanács nevében a presbitérium jegyzőkönyvét, a presbíterek névjegyzékét és a belhivatalnokok díjleveleit, betekintés végett magához vevén, pár óra múlva azzal hozta vissza, azokat, hogy miután panasz merült fel aziránt, hogy a presbitérium-

ban csupán a vagyonosabb osztály van képviselve, a munkástanács azt kívánja, hogy a presbitérium felerésze a szegény osztályból választassék meg. Ezek előrebocsátása után felhívja lelkész-elnök a presbitériumot, hogy e tárgyban határozzon.

A jelenlévő presbiterok hangsúlyozzák, hogy a presbiter választások törvényszerű ideje még nem érkezett el s így a választás törvénybe ütköző, s hogy a presbiterség feltétele sem a gazdagságon, sem a szegénységen nem alapszik. (Érdekes! Viszont, ha megnézzük az akkori presbitérium tagjainak vagyoni állapotát, kiderül, hogy szinte kivétel nélkül nagygazdák-ból áll. Szerk.)

Mindazonáltal a munkástanács kívánságával nem akarván szembehelyezkedni kimondják, hogy a presbitérium felerészben kisorsoltassék s újból választassék. Azonban a presbitériumon kívül álló megjelent egyháztagok annak kijelentésével, hogy az eddigi érvényben lévő egyházi törvények érvénye megszűnván, ma már semmi törvény nincs, az egész presbitérium lemondását követelték".⁸⁵⁾

A presbitérium lemondása a tulnyomó számban megjelent, adót nem is fizető egyháztagok segítségével történik. Évszázados sérelmek oldódnak meg percek alatt.

Hasonló lendületű munkáról tudósít bennünket a továbbiakban Tóth Kálmán. A direktorium működéséről és munkálkodásáról az alábbiakat írja: „A direktorium a főszolgabíróság épületében tartotta üléseit. Megbeszélte a soron lévő teendőket. Minden tag megkapta a feladatát, esetleg segítő társait. A megbízatás végrehajtása után megtartotta beszámolóját. A feladatok kiosztásánál gondosan figyelembe vették a tag alkalmasságát, családi viszonyait. Senkit sem erőszakoltak a megbízatás vállalására. Tudták, hogy a családok elvtársaknak nem lehet olyan megbízatást adni, amely a nyilvánosság elé való nagyobb kiállást meg-

követeli. Veszélyes helyen az ellenforradalmi csapatok közt dolgoztunk, nem volt meg a teljes bizonyossága annak, hogy helyi mozgalmunk tökéletes sikerrel jár. A lebukás a családostársakat érzékenyebben érintette volna.

A direktórium legáldozatrakészebb tagjai a fiatal, nőtlen munkások soraiból toborzódott. Ebben semmi csodálatos nincs, ez így természetes. A direktórium tevékenységét szeretném szemléltető példákön bemutatni. Olyan eseményeket sorolok fel, amelynek magam is cselekvő részese voltam, amelyek tehát bennem örökre felejthetetlen élményekké kristályosodtak.

1. A Vörös Újság egyik száma közölte az Internacionálé szövegét és dallamát. Elhatároztuk, megtanuljuk és terjesztjük. A próbákat az állami iskolában, a fiatal elvtársak által összetoborzott iparostanoncokkal és felnöött párttagokkal tartottam.

2. A hatalom átvétele előtt megtudtuk, hogy a föszoigabirósági irattárban lázas munka folyik. Bizonyos aktákat kiválogatnak, a többitől elkülönítenek, mintha azokat el akarnak tüntetni. Utasítást kaptam, hogy ezt akadályozzam meg. Hivatalnyitás előtt egy vörös ör kíséretében váratlanul megjelentem az irattárban. Az asztalon egy csomó aktát találtam, amelyekről megállapítottam, hogy a már irattárban elhelyezett akták közül válogattak ki. Az iratokat biztonságba helyeztem az ott foglalatostkodó személyt kiutasítottam, az irattár ajtaját lezártam.

3. Ugyanakkor a direktórium elnöke néhány elvtárssal megjelent a föszoigabiró szobájában és átvették a közigazgatás vezetését.

4. Más elvtársak a Hangya szövetkezetben tartottak hasonló látogatást. Az ott lefoglalt és átvizsgált okmányokból kiderült, hova vándorolt a Hangya áruinak nagyrésze, miért nélkülözte a lakosság már hosszú idő óta a legszükségesebb fogyasztási cikkeit?

5. Egy csoport elvtárs sorba járta a vezető polgárok kamráit, a középületek padlásait, az ott felhalmozódott árukat összegyűjtötte és a lakosságnak szétosztotta. Világosan emlékszem, hogy a direktórium tagjai vagy hozzátartozói semmit sem kaptak az árukból.

6. Kétféle pénz volt forgalomban. A bukott társadalom pénze és a Tanácsköztársaság új pénze. A régi pénz igazi bankjegypapírra nyomott, gazdag díszítésű remekmű volt. A proletár hatalomé gyenge minőségű papíron, egyszerű kivitelben készült, „proli” pénz volt, amit a kereskedők nem szívesen fogadtak el. A gazdag földbirtokosok, kereskedők, polgárok megrohmozták a bankot és a postatakarékpénztárat, hogy betétjeiket kivegyék, a forgalomból kivonják és így a gazdasági életet megbénítsák. Ezt meg kellett akadályozni.

A direktórium utasítására hetenként többször meglátogattam a helybeli pénzügyintézeteket és ellenőriztem a kifizetéseket. Ezt végeztem a bukásig. Külön figyelemmel ellenőriztük a nagybirtokosok és üzemek befizetési lajstromait. Minden nagybirtokon és üzemben voltak elvtársak vagy legalább megbízható embereink, akik a kifizetés előtt kezemhez juttatták az igazi, a valóságnak megfelelő munkáslétszámot és kifizetendő bérösszeget feltüntetendő kimutatást. Öröm volt nézni a megnyult arcokat, amikor a csalárdul felduzzasztott bérlistákat lecsökkentettem az igazi létszámra és bérösszegre. Más elvtársak dolga volt ellenőrizni és jelenteni, hogy a kifizetés helyén a dolgozók megkapják csorbitatlanul a béreiket. Itt is voltak kapitalista turpisságok, de megakadályoztuk vagy megtoroltuk azokat.

7. Egy országos rendelet alapján a direktórium elhatározta, hogy a kocsordi Tisza kastélyban gyermeküdülőt létesít. Megkaptam az utasítást, hogy a kastélyt nézzem meg és a szemle alapján tegyek javaslatokat a terv megvalósításához. Egy vörösőr kíséretében

Kocsordra mentem. A Tisza kastély tágas délszaki növények és szőnyegekkel díszített halljában atlétatemetű inas fogadott bennünket; jólszabott sötétkék libériája fényesre dörögölt fémgombokkal ékeskedett. Hirtelen nyílt az ajtó és megjelent a házigazda, a nagynevű főúr. Drámai feszült pillanat. A gróf és az inas szemében félelmet láttam megcsillanni. Talán arra gondoltak, tüzet vezényelek és a vörösőr puskájából dörren a haláltvivő golyó. (Ilyen formában történt a főúr bátyjának halála az októberi forradalomban.) Egyszerűen bejelentettem hát jövetelünk célját. Erre megnyugodtak. Azután megszemléltem a kastélyt, vázlatos rajzot készítettem róla és megszövegeztem javaslataimat. Közben eszembe jutott, hogy vörösőr társam és én voltunk az első emberek, akik azzal a szándékkal lépték át a kastély küszöbét, hogy oda szegény gyermekeket szállásoljanak. Sajnos azon a nyáron nem üdültek ott proletár gyerekek.⁸⁶⁾

A románok közeledésére egyre inkább felbátorodik a helyi burzsoázia, már ilyen katonai jelentések látnak napvilágot.

„Saját csapataink tegnap vívott nehéz harcokban teljesen kimerülve pihenés céljából a Kraszna csatorna mögé, a biztosító szolgálatnak egyidejű ellátása mellett pihenésre visszavétettek“.⁸⁷⁾

Ekkor küldik Pál Imrét titkos megbízással a román hadvezetőséghez Mátészalkáról. „I. székelycsoport jelenleg Mátészalka körül gyülekezik. Utóvédei az ellenséggel érintkeznek. A 21. gy. ezr. Nagydoboson pihen. Ellenség a mai nap folyamán a Szamostól é-ra és dél-re, főleg járőrökkel, francia lovasság visszavonuló csapatainkat állandóan zavarta. Beérkezett jelentések szerint az ellenségnek kisebb csoportja főerővel Nagykároly környékén gyülekezik, honnan járőrökkel Nagyecséd—Fábiánháza irányában tapogatózik előre“ . . .⁸⁸⁾

Egy másik jelentés szerint a Hadügyi Népbiztosság hirszerző csoportja az alábbi feljegyzést készíti: „A székely különítmény jelentése szerint Mátészalka előtt a 16. román gyalogezred lett konstatálva, ezáltal a 7. román h. o. jelenléte újból beigazolódott. A foglyok bemondása szerint felada-

tuk volt Mátészalka elfoglalása. Céljuk állítólag nyugat felé egészen a Tiszáig előre nyomulni. Feltűnő, hogy a francia lovasság mindenütt élénk tevékenységet fejt ki“.³⁹⁾

Szolnokra, a Hadseregparancsnokságnak az alábbi jelentést küldik a csapatok elhelyezkedéséről :

„1. Székely különítmény parancsnokság Mátészalkán.

2. I. Székely csoport négy zászlóalja Mátészalkán. III/1. Székely zászlóalj Nyirvasvárin“.⁴⁰⁾

Sajnos a helyzet feltartóztatlan. A mátészalkai direktórium egy része menekül, a másik része a frontra megy és harcol. Ez a harc itt már reménytelen. A székely hadvezetőség a tárgyalások reményében mindenütt visszavonja a csapatokat és Kratochvill terve az, hogy a Nyírségben összevonja a csapatokat, hogy a vörös hadsereg ellen fordulhasson.⁴¹⁾

A Vörös Ujság már április 24-én a harctéri jelentésben közli : „A románok előnyomulásukat folyó hó 22-én a Tisza és a Maros között az egész vonalon folytatták és tegnap estig Kisjenőn, Nagyszalonta előtt, Debrecen előtt és Mátészalkán állottak“.

Átadják a kommunisták listáját az intervenciós térparancsnokságnak.

A mátészalkai intelligencia nagy ovációval fogadja a megszálló intervenciós csapatokat és tüstént átadják a kommunisták névsorát a térparancsnoknak. Még azon az éjszákán összefogdossák az itthon maradottakat s ezzel kezdetét veszi a botozás, agyonlövetés, a megtorlás. Némi büntudattal, a papság mentőakciót szervez az összefogdosottak érdekében. Ez viszont csekély ellensúlyozása a fehér kendőt lobogtató, behódoló fénykedésüknek. A hajnali pirkadásra szomoru sötétség tornyosult. Üldözés és börtön lett az osztályrésze mindazoknak, akik szerepet vállaltak a Tanácsköztársaság ideje alatt. Mig Pesten az első szabad május 1-ét ünnepli a munkásság, járásunkban botoznak és sorra végzik ki a kommunista hazafiakat. Mátészalkán 9 embert, Nyírmeggyesen 29 mezőgazdasági cselédet lönek agyon.

A debreceni csendőrkerületi parancsnokság jelentése szerint, ezenkívül Mátészalkán egy szamoskéri lakost Peter Ferencet, Ópályiban Magas János, Balogh Lajos, Parag Bertalan polgári egyéneket lövik agyon ⁴²⁾

Több százra tehető az olyan egyének száma, akiket megbotoznak, a nőket sem kímélik. Van olyan ember, aki 450 botütést kap ⁴³⁾ Ennek ellenére a 31 nap emlékét, mely alatt szabad volt járásunk népe nem lehetett kiirtani sem golyóval, sem botokkal. Pedig ezt az intervenciós csapatok után Horthy pribékjei még nagyobb eréllyel megpróbálták. Csak ideig óráig sikerült.

Miután azt hitték Horthyék, hogy sikerült kiirtani a kommunista eszmét, ismét megindul az illegális munka. Kocsordon Szalacsi Gyula, a Szovjetországból hazajött vörös hadseregheli századparancsnok így mondja el itthoni politikai munkáját: „Az Oroszországban tanult mozgalmi nőtárat itthon a fiataloknak leírtam és ezt tanulgatták a faluban. Ezek az írások két év múlva a csendőrök kezébe kerültek. Ekkor eljött egy cigány utánam a mezőre, hogy ott várnak a csendőrök odahaza. Akkor hazajöttem. Ott ült egy csendőr egy esküdt emberrel. Azt mondom neki: itthon vagvok, miért hivattott? Rám ordított, hogy üljek le és gondolkozzak majd eszembe fog jutni, hogy miért jött. Nagvsokáig kellett gondolkozni. Már este lett. Akkor osztán jött három csendőr még, meg vagy öt esküdt. Ez a csendőr, aki ott vót jelentkezett a tiszthelyettesnél. Mondja, hogy itt vagyunk. Bevittek a házba. Azt mondja a tiszthelyettes, hogy ír maga röpcédulákat. Nem irok én — mondom nagy bátran. De már akkor tudtam, hogy baj van. Pedig nekünk van olyan, amit maga írt. Erre előre kapta a táskáját és kivette belőle azokat az írka lapokat, amire én az Internacónálét írogattam a falubeli fiuknak. Ott aztán összetörték kegyetlenül”. ⁴⁴⁾

Igen, ütni azt lehet, de kiölni a hitet, azt nem. Lehet tompítani, de elfeledtetni lehetetlen. Pedig mindent elkövetnek. Akit lehet éveken keresztül üldöznek s még 18 év múltán is előveszik. Tetb Kálmánt, a mátészalkai dolgokért.

Írásban is rögzítik üldöztetése gondolatát

Az egyháztanácsí jegyzőkönyvekben ezt olvashatjuk felőle: „Egyháztanács a lemondást nemcsak a legnagyobb készséggel és jóleső megnyugvással veszi tudomásul, de Jeszenszky Béla indítvá-

nya szerint hangsúlyozottan is szükségesnek tartja kiemelni, hogy nevezett Tóth Kálmánt tanítói hivatal viselésére eddig sem tartotta méltónak legfőképpen azért, mivel teljesen beteges agyu, a legszélsőségesebb világot és **minden társadalmi rendet felborító eszmékkel telített s ennek megfelelő elvet valló és követő türelmetlenül fanatikus kommunistának volt kénytelen őt megismerni** Amidőn egyháztanácsunk a legjólesőbb megkönnyebbüléssel veszi az ő egyházunk kötelékéből való kiválását, egyszersmind kívánatosnak tartja, hogy fentiek egyházi felsőbb hatóságainknak is tudomására hozván, megfelelő körözés útján eleje vételessék annak, hogy ez az egyén, bármely más egyházunkba is beférkőzhessen s közveszélyes mételyező munkáját esetleg előlről kezdhesse vagy tovább folytathassa“. ⁴⁵⁾

Miután az egyház ilyen szépen elbucsuztatta volt tanítóját, Tóth Kálmánnak nem is jut munka Magyarországon. Több, mint tíz évig kenyér nélkül van, 18 évre a tanácsköztársasági szereplés után kap állást, nem sok öröme van benne.

A lajosmizsei csendőrőrs letartóztatja és megindul az eljárás ellene. Mátészalkai volt egyháza ennyi időn át nem enyhül irányában, a szatmári tanfelügyelőségnek az alábbi jellemzést küldi Tóth Kálmánról: „A mátészalkai református Egyházközség lelkészének és egyben iskolaszéki elnökének az iratokhoz csatolt 203—1937. sz. jelentése szerint Tóth Kálmán az 1916. évi szeptembertől kezdve működött a ref. el. iskolánál, mint megválasztott rendes tanító. A kommunizmus idején 1919-ben a rendszer elvi és világnézeti tanítását helyeselte, kommunista volt. Nem volt elnöke a munkás tanácsnak, de a direktórium tevékenységének szellemi vezetői és irányítói közé tartozott. A kommunizmus szempontjait igyekezett szolgálni, de személyek ellen terrort nem fejtett ki és erőszakos eszközöket nem alkalmazott“. ⁴⁶⁾

Mondani sem kell, hogy ilyen vélemény alapján ismét kenyér nélkül marad.

Összefoglalásként megemlíthetjük, bár nem állt módunkban járásunk egész 19-es történetét pontosan összeállítani, mert ehhez megfelelő forrásanyaggal nem rendelkezünk; adatszolgáltatásunk alapján mégis megállapítható az a mérhetetlen erőfeszítés, melyet itt ezen a tájon két ellenség között kellett a kommunistáknak kifejtetni, S ha nem is ment minden a legjobban, ha voltak is a politikai fejlettség

hiányából fakadóan hibák, az alig egy hónapig tartó proletárdiktatúra alatt járásunk területén olyan eredmények születtek, amit évekig sem tudott a horthysta közigazgatás helyreállítani.

A mátészalkai képviselőtestületi jegyzőkönyv 1920. 2391-es sz. alatt olyan adatokat tartalmaz, mely arra enged következtetni, hogy igen sok eredmény született a Tanácsköztársaság ideje alatt. Ezen jegyzőkönyv szerint a „községi jegyző előterjeszti, hogy a forradalom és kommunizmussal felidézett zavarok következtében Mátészalka község 19 évi költségvetése eddig a községi előjáróság által elkészíthető és e miatt a képviselőtestületnek bemutatható nem volt. Azok a zűrzavaros állapotok, amelyet részint a forradalom kitörése okozott, részint pedig, amelyek a proletár diktatúra idején állottak elő, elenyészethetők és megszüntethetők mindaddig nem voltak”.⁴⁷⁾

Ha közel két esztendő alatt nem lehetett helyreállítani a közigazgatást és elkészíteni az adóterveket, valószínűleg jól dolgoztak a direktórium tagok. S bár, harcuk elbukott az intervenciós tulerő következtében, de ezt a harcot nem vívták hiába.

nya szerint hangsúlyozottan is szükségesnek tartja kiemelni, hogy nevezett Tóth Kálmánt tanítói hivatal viselésére eddig sem tartotta méltónak legfőképpen azért, mivel teljesen beteges agyu, a legszélsőségesebb világot és **minden társadalmi rendet felforgató eszmékkel telített s ennek megfelelő elvet valló és követő türelmetlenül fanatikus kommunistának volt kénytelen őt megismerni** Amidőn egyháztanácsunk a legfősebb megkönnyebbüléssel veszi az ő egyházunk kötelékéből való kiválását, egyszersem kiváncsi tartja, hogy fentiek egyházi felsőbb hatóságainknak is tudomására hozatván, megfelelő körözés útján eleje vételessék annak, hogy ez az egyén bármely más egyházunkba is beférkőzhessék s közveszélyes mótelyező munkáját esetleg előlről kezdhesse vagy tovább folytathassa“. ⁴⁶⁾

Miután az egyház ilyen szépen elbucsuztatta volt tanítóját, Tóth Kálmánnak nem is jut munka Magyarországon. Több, mint tíz évig kenyér nélkül van, 18 évre a tanácsköztársasági szereplés után kap állást, nem sok öröme van benne.

A lajosmizsei csendőrőrs letartóztatja és megindul az eljárás ellene. Mátészalkai volt egyháza ennyi időn át nem enyhül irányában, a szatmári tanfelügyelőségnek az alábbi jellemzést küldi Tóth Kálmánról: „A mátészalkai református Egyházközség lelkészének és egyben iskolaszéki elnökének az iratokhoz csatolt 203—1937. sz. jelentése szerint Tóth Kálmán az 1916. évi szeptembertől kezdve működött a ref. el. iskolánál, mint megválasztott rendes tanító. A kommunizmus idején 1919-ben a rendszer elvi és világnézeti tanítását helyeselte, kommunista volt. Nem volt elnöke a munkás tanácsnak, de a direktórium tevékenységének szellemi vezetői és irányítói közé tartozott. A kommunizmus szempontjait igyekezett szolgálni, de személyek ellen terror nem fejtett ki és erőszakos eszközöket nem alkalmazott“. ⁴⁶⁾

Mondani sem kell, hogy ilyen vélemény alapján ismét kenyér nélkül marad.

Összefoglalásként megemlíthetjük, bár nem állt módunkban járásunk egész 19-es történetét pontosan összeállítani, mert ehhez megfelelő forrásanyaggal nem rendelkezünk; adatszolgáltatásunk alapján mégis megállapítható az a mérhetetlen erőfeszítés, melyet itt ezen a tájon két ellenség között kellett a kommunistáknak kifejtetni. S ha nem is ment minden a legjobban, ha voltak is a politikai fejlettség

hiányából fakadóan hibák, az alig egy hónapig tartó proletárdiktatura alatt járásunk területén olyan eredmények születtek, amit évekig sem tudott a horihysta közigazgatás helyreállítani.

A mátészalkai képviselőtestületi jegyzőkönyv 1920. 2391-es sz. alatt olyan adatokat tartalmaz, mely arra enged következtetni, hogy igen sok eredmény született a Tanácsköztársaság ideje alatt Ezen jegyzőkönyv szerint a „községi jegyző előterjeszti, hogy a forradalom és kommunizmussal felidézett zavarok következtében Mátészalka község 19 évi költségvetése eddig a községi előjáróság által elkészíthető és e miatt a képviselőtestületnek bemutatható nem volt Azok a zűrzavaros állapotok, amelyet részint a forradalom kitörése okozott, részint pedig, amelyek a proletár diktatura idején állottak elő, elenyészethetők és megszüntethetők mindeddig nem voltak”.⁴⁷⁾

Ha közel két esztendő alatt nem lehetett helyreállítani a közigazgatást és elkészíteni az adóterveket, valószínűleg jól dolgoztak a direktórium tagok. S bár harcuk elbukott az intervenciós tulerő következtében, de ezt a harcot nem vívták hiába.

J e g y z e t

1. Szarmár, Ugocsa és Bereg vármegyék (Magyar városok és vármegyék monografiája XXVIII. k.) Bp. 54—58. lap.
2. Márton Béla: A Nyírség helynevei. Bp. 1929. 59. lap.
3. Mátészalkai Ujság. 1914.
4. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (Mónus Kálmán Mátészalka 73 éves. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 12. csomó.)
5. Szatmár, Ugocsa és Bereg vármegyék. Bp. 55. lap.
6. Mód Aladár: Magyar prolog. Valóság 1958. 1. sz. 21. lap.
7. Mosolygó Antal emlékére. Keletmagyarország. 1959. II. 15. XVI. évf. 39. sz.
8. A mátészalkai Református Egyháztanács jegyzőkönyve 1912—26.
9. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (Tóth Kálmán Pécs 65 éves. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 11. csomó.)
10. Hiteles dokumentumok. (A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 22. csomó.)
11. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 11. csomó.)
12. Hiteles dokumentumok. (A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 22. csomó.)
13. Szatmár Ugocsa és Bereg vármegyék. Bp. 56. lap.
14. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (Nagy Ferenc 67 éves Kocsord. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtése. 13. csomó.)
15. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (Budai Lajos 68 éves Nyírmeggyes. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtése. 6. csomó.)
16. Szatmár Ugocsa és Bereg vármegyék. Bp. 56. lap.
17. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (Tóth Kálmán 65 éves

Pécs. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései 11. csomó.

18. Emlékeim a Tanácsköztársaságról (Tóth Kálmán 65 éves Pécs. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései, 11. csomó)

19. Jelentés a szatmárnémeti ellentorradalomról és a székely különítmény I. ső székely csoportjának ebbeli részességéről. (Hadtörténelmi Intézet. Tanácsköztársaság anyaga. 70. csomó. Székely Hadosztály.)

20. A Hadügyi Népbiztosság távirata a Szatmárnémetiben székelő katonai parancsnoksághoz. (Hadtörténelmi Intézet. Tanácsköztársaság anyaga. 6. csomó, a Vörös Hadsereg toborzási iratai.)

21. Népszava. 1919 április 1. (Külön tanulmányban kellene foglalkozni Garbai szatmári fogadtatásával, hisz az akkori dolgok sok eddig ismeretlen adatot szolgáltatnának a székely hadosztály későbbi árulásához.)

22. Toborzási térképek. Hadtörténelmi Intézet. Tanácsköztársaság anyaga. 6. csomó. Vörös Hadsereg toborzása.)

23. Itt említjük meg! Mátészalka és Kocsord közt a mostanig közuti hid jobb oldalánál volt egy emlékmű a székely hadosztály harcai emlékére. Valóban voltak ott a Kraszna vonalában harcok, míg az első vonalban a közkatonák tartják magukat, addig a Mátészalkán székelő hadosztályparancsnokság már készíti az árulást. Itt magát Kratochvillt, a hadosztály parancsnokot kell idézni ezzel a problémával kapcsolatban. „A heizet annyira kiéleződött a székely hadosztály és a kommunisták között, hogy tarthatatlanná vált. Mátészalkán 3 napi harcok voltak a románokkal. Akkor újabb parlamentairek utján a románok felszóllítottak, hogy előnyömlásukat szüntessék be, álljanak meg — **mert a székelyek egyedül akarnak a bolsevisták ellen fordulni** — írásbeli szerződést, fegyverszünetet kötöttünk a románokkal Demecseren, 1919. április 26-án. A székely hadosztály ezzel a nagy horderejű lemondásával döfést adott a bolsevizmusnak, mert gyengítette annak katonai hatálmát, erejét . . . A székely hadosztály Európának 1919. április havában nagy szolgálatot tett, mert a bolsevizmus terjeszkedését megakadályozta . . . Az entente tudta, hogy mi nem vagyunk bolsevisták. Sajnos Smut angol tábornok csak elkésve jött Nyiregyházára tárgyalni a hadosztállyal“. . . Ekkor már Nyiregyházán a munkás vörös zász-

J e g y z e t

1. Szarmár, Ugocsa és Bereg vármegyék (Magyar városok és vármegyék monografiája XXVIII. k.) Bp. 54—58. lap.
2. Márton Béla: A Nyírség helynevei. Bp. 1929. 59. lap.
3. Mátészalkai Ujság. 1914.
4. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (Mónus Kálmán Mátészalka 73 éves. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 12. csomó.)
5. Szatmár, Ugocsa és Bereg vármegyék. Bp. 55. lap.
6. Mód Aladár: Magyar prolog. Valóság 1958. 1. sz. 21. lap.
7. Mosolygó Antal emlékére. Keletmagyarország. 1959. II. 15. XVI. évf. 39. sz.
8. A mátészalkai Református Egyháztanács jegyzőkönyve 1912—26.
9. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (Tóth Kálmán Pécs 65 éves. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 11. csomó.)
10. Hiteles dokumentumok. (A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 22. csomó.)
11. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 11. csomó.)
12. Hiteles dokumentumok. (A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 22. csomó.)
13. Szatmár Ugocsa és Bereg vármegyék. Bp. 56. lap.
14. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (Nagy Ferenc 67 éves Kocsord. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtése. 13. csomó.)
15. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (Budai Lajos 68 éves Nyírmeggyes. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtése. 6. csomó.)
16. Szatmár Ugocsa és Bereg vármegyék. Bp. 56. lap.
17. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (Tóth Kálmán 65 éves

Pécs. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései
11. csomó.

18. Emlékeim a Tanácsköztársaságról (Tóth Kálmán 65 éves
Pécs. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései.
11. csomó)

19. Jelentés a szatmárnémeti ellentorradalomról és a székely
különítmény I-ső székely csoportjának ebbeli részességéről. (Hadtör-
ténelmi Intézet. Tanácsköztársaság anyaga. 70. csomó. Székely
Hadosztály.)

20. A Hadügyi Népbiztosság távirata a Szatmárnémetiben
székelő katonai parancsnoksághoz. (Hadtörténelmi Intézet. Tanács-
köztársaság anyaga. 6. csomó, a Vörös Hadsereg toborzási iratai.)

21. Népszava. 1919 április 1. (Külön tanulmányban kellene
foglalkozni Garbai szatmári fogadtatásával, hisz az akkori dolgok sok
eddig ismeretlen adatot szolgáltatnának a székely hadosztály későbbi
árulásához.)

22. Toborzási térképek. Hadtörténelmi Intézet. Tanácsköztár-
saság anyaga. 6. csomó. Vörös Hadsereg toborzása.)

23. Itt említjük meg! Mátészalka és Kocsord közt a mostani
közuti hid jobb oldalánál volt egy emlékmű a székely hadosztály har-
cai emlékére. Valóban voltak ott a Kraszna vonalában harcok, míg
az első vonalban a közkatonák tartják magukat, addig a Mátészalkán
székelő hadosztályparancsnokság már készíti az árulást. Itt magát
Kratochvillt, a hadosztály parancsnokot kell idézni ezzel a problémá-
val kapcsolatban. „A helyzet annyira kiéleződött a székely hadosz-
tály és a kommunisták között, hogy tarthatatlanná vált. Mátészalkán
3 napi harcok voltak a románokkal. Akkor újabb parlamentairek
utján a románok felszóllították, hogy előnyomulásukat szüntessék
be, álljanak meg — **mert a székelyek egyedül akarnak a
bolsevisták ellen fordulni** — írásbeli szerződést, fegy-
verszünetet kötöttünk a románokkal Demecseren, 1919. április 26-án.
A székely hadosztály ezzel a nagy horderejű lemondásával döfést
adott a bolsevizmusnak, mert gyengítette annak katonai hatalmát,
erejét . . . A székely hadosztály Európának 1919. április havában
nagy szolgálatot tett, mert a bolsevizmus terjeszkedését megakadá-
lyozta . . . Az entente tudta, hogy mi nem vagyunk bolsevisták.
Sajnos Smut angol tábornok csak elkésve jött Nyiregyházára tárgyalni
a hadosztállyal“. . . Ekkor már Nyiregyházán a munkás vörös zász-

lőaljak móresre tanítják az áruló székelyeket. Ezt az emlékiratot Kratochvill a hadilevéltár t. igazgatójának címezve küldi 1933-ban azzal a megjegyzéssel, hogy csatolják a székely hadosztály iratanyagához. Ezen tények után nem hinném, hogy probléma lenne Kocsordon a haladó gondolkozású dolgozók előtt az emlékmű mostani sorsa. (Hadtörténelmi Intézet Tanácsköztársaság anyaga. 70. csomó. Székely Hadosztály.)

25. Hadügyi Népbiztosság Politikai Osztály. Politikai biztосok jelentései. (Hadtörténelmi Intézet. Tanácsköztársaság anyaga. 70. csomó. Székely Hadosztály.)

26. U. o.

27. Vörös Ujság 1919. április 23.

28. U. o.

29. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. Tóth Kálmán 65 éves Pécs. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 11. csomó.

30. U. o.

31. Kratochvill Károly: A székely hadosztály 1918—19. évi bolsevista ellenes és ellenforradalmi harcai a székely dicsőségért, Erdélyért, Magyarország területi épségéért és Európáért. 105. lap.

32. Erdély Magyarország Európa mily nagy szavak ezek, ahogy a könyv címe mutatja, mennyire megmutatkoznak az igazi célok, ha ezeket a sorokat idézzük. Nekik a fenti szavak frázisok, az igazi cél, ha kell a román bojárokkal is szövetkezve megvédeni a főke uralmát. U. o. 104. lap.

33. Hadtörténelmi intézet. Tanácsköztársaság anyaga. 70. csomó. (Székely hadosztály. Bizalmas parancsok.)

34. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (Ámi Lajos 65 éves Szamosszeg. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 10. csomó.)

35. A mátészalkai Ref. Egyháztanácsjegyzőkönyvei. 1912—1926.

36. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (Tóth Kálmán 65 éves Pécs. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 11. csomó.)

37. Hadtörténelmi Intézet. (Tanácsköztársaság anyaga. 70. csomó. Székely Hadosztály.)

38. U. o.

39. U. o.

40. U. o.

41. Kratochvill K : A székely hadosztály 61—69. lap.

42. Breit József: A magyarországi 1918—19. évi torradalmi mozgalmak és a vörös háboru története. Bp. 1925. 186—188. lap.

43. Varga Károly: Beszélő fejfák. Harsona. — Szabolcs-Szatmár megye Uttörő Elnökségének hiradója. 1958. 1—5. lap.

44. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (Szalacsi Gyula 63 éves Kocsord. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 16. csomó.

45. A mátészalkai Ref. Egyháztanács jegyzőkönyvei 1912-26.

46. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Közigazgatási Bizottsága iratai. Iratszám : 67391—1938.

47. A Képviselőtestület jegyzőkönyve Mátészalka. 2391—1920.

láljak móresre tanítják az áruló székelyeket. Ezt az emlékiratot Kratochvill a hadilevéltár t. igazgatójának címezve küldi 1933-ban azzal a megjegyzéssel, hogy csatolják a székely hadosztály iratanyagához. Ezen tények után nem hinném, hogy probléma lenne Kocsordon a haladó gondolkozású dolgozók előtt az emlékmű mostani sorsa. (Hadtörténelmi Intézet Tanácsköztársaság anyaga. 70. csomó. Székely Hadosztály.)

25. Hadügyi Népbiztosság Politikai Osztály. Politikai biztосok jelentései. (Hadtörténelmi Intézet. Tanácsköztársaság anyaga. 70. csomó. Székely Hadosztály.)

26. U. o.

27. Vörös Ujság 1919. április 23.

28. U. o.

29. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. Tóth Kálmán 65 éves Pécs. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 11. csomó.

30. U. o.

31. Kratochvill Károly: A székely hadosztály 1918—19. évi bolsevista ellenes és ellenforradalmi harcai a székely dicsőségért, Erdélyért, Magyarország területi épségéért és Európáért. 105. lap.

32. Erdély Magyarország Európa mily nagy szavak ezek, ahogy a könyv címe mutatja, mennyire megmutatkoznak az igazi célok, ha ezeket a sorokat idézzük. Nekik a fenti szavak frázisok, az igazi cél, ha kell a román bojárokkal is szövetkezve megvédeni a törke uralmát. U. o. 104. lap.

33. Hadtörténelmi intézet. Tanácsköztársaság anyaga. 70. csomó. (Székely hadosztály. Bizalmas parancsok.)

34. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (Ámi Lajos 65 éves Szamosszeg. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 10. csomó.)

35. A mátészalkai Ref. Egyháztanács jegyzőkönyvei. 1912—1926.

36. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (Tóth Kálmán 65 éves Pécs. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 11. csomó.)

37. Hadtörténelmi Intézet. (Tanácsköztársaság anyaga. 70. csomó. Székely Hadosztály.)

38. U. o.

39. U. o.

40. U. o.

41. Kratochvill K.: A székely hadosztály 61—69. lap.

42. Breit József: A magyarországi 1918—19. évi torradalmi mozgalmak és a vörös háboru története. Bp. 1925. 186—188. lap.

43. Varga Károly: Beszélő fejfák. Harsona. — Szabolcs-Szatmár megye Uttörő Elnökségének hiradója. 1958. 1—5. lap.

44. Emlékeim a Tanácsköztársaságról. (Szalacsi Gyula 63 éves Kocsord. A mátészalkai Járási Könyvtár munkásmozgalmi gyűjtései. 16. csomó.

45. A mátészalkai Ref. Egyháztanács jegyzőkönyvei 1912—26.

46. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm. Közigazgatási Bizottsága iratai. Iratszám : 67391—1938.

47. A Képviselőtestület jegyzőkönyve Mátészalka. 2391—1920.

Milki letka

1. Antal János Győrtelek

Katona cimborákkal együtt felmentünk Budapestre. Az egyik cimborámnak a bátyja már akkor ott vót Pesten, a várba teljesített szolgálatot, mint vörös őr. Tudtuk, hogy hon lakik és felkerestük. Ennek beszé-
gyit hallgatva, melyben hívott bennünket a vörösök-
höz, mi is beálltunk, a Vörös Őrségbe. Így lettem én
a Vörös Őrség katonája, Pesten.

Ez a vörös őrség akkor a régi rendőrség szerepét vette át. Mi azt a szolgálatot teljesítettük Pesten, mint azelőtt a rendőrök. Hárman cirkáltunk együtt, reggeltől hónapreggel 8 óráig, ennyi vót a szolgálat. Ugyanannyi szabadidőnk vót. Erősen felvótunk fegyverezve szolgálat közben; fegyverrel, kézigránatokkal, mert minden percben várhattuk, hogy valamék ablakból az urak lelűnek.

A vörös őrségnél májustól júniusig vótam, amikor egy reggel bemegyünk, hát a fiatalokat kiválogatták és elvittek bennünket a Mosonyi-laktanyába és tetőtől-talpig felszereltek. Teljes menetkészen álltunk és vittek bennünket Szolnokra, a frontra. A front akkor már állt.

De aztán csak nem oda vittek, hanem Dunanagyvarsányra. Ott vót egy fedeles dekung, már így mondom, mer én a közösknél vótam és így tudom, lövészárk máskülönben. Olyan 30 kilométeren huzódott, előtte 8 soros drótsövénny, éccaka benne villanyáram, meg vaskarók és itt vótunk. Ezt már a Vörös Hadsereg készítette. A izéktől féltek ott, ezek a blathári, környékbeli sváboktul. Ez meg is történt egyszer. Nem messzi vótunk a falutul, az vót a jel, ha három lövést hallunk egyszerre azonnal mindenki

az asszony, várjatok egy kicsit, mingyár megkeresem Pétert. Lent van aszmongya a virágházba. Lement a virágházba. Gyere Péter, mert baj van. Itt vannak az „eltársak”, követelnek tüllem harmincezer forintot. Hát asszony. aztat nem tudjuk előállítani, annyi készpénzünk nincs, de hacsak elfogadnak bele jószágot, buzát, nemtudom én mit, így ha megtudjuk nekijek teljesíteni. De mán szigoruan léptek fel, a puskát rám tartotta kettő, egyszerre, hogy agyon lü, ha nem fizetem kifele. Hát jött a báró fél szeme vót neki. Hát megjöttetek? — Megjöttünk! Tudod-e Péter minek jöttünk? Hát nézd, ezek a sok éhező katonák a harctérről hazakerültek, egyik éhesebb, a másik rongyosabb, hát egy kis pénzér jöttünk. Hamarjában elmondjuk vagy harmincezer forintot olvassál ki nekünk. Hát nézzétek nem aszt mondom, hogy nem tudom néktek megteljesíteni, de nem pénzbe. Hát van buza, van tehen, van lu, van ökör, meg ilyesmi, ami pénz van, azt is odaadom terménybe, jószágba. Nem tudok veletek mit tenni, hát tudjátok, ismertek ne keress ott, ahon nincs. Így elő tudom nektek állítani. Na mennyi van pénzed? Hát szedd össze feleségem, még egy utolsó fillért se hagy magunknál, szedd nekiek össze, az „eltársaknak”. Az asszony hozzáfogott, 16 ezer forintot szedett össze abba az időbe. Hát aszmongya, hát ha felakasztok bennünket a legutolsó fillérig sincs több. Nem baj, ha ennyi van akkor ennyi van. A fogatokat fogassátok be, parancsoljátok a tisztartótnak, ami buza van a magtárba mérjétek fel, nem is számolunk, hogy ennyi jár meg annyi. Neked is egymázsa ötven kiló fejadag jár, de pontosan, mert ellenőrizni fogjuk a magtárodát. Nemhogy neked 100 mázsa buza fog heverni, a másik meg éhen fog lenni.

Bodó Sándor vót a tanácselnök helyettese. A tanácsnak tagjai vótak: Sződényi Miklós, Bodó Sándor a papó, akkor Szász Gábor és Orosz Elek. Ezeken kívül vót még több is, de mán nem jut eszembe.

A kommün után a románok a faluban elverték

vagy 150 embert. Engemet is csak az védett meg, amint már mondtam, hogy elmentem leszerelni.

Szamosszezen az első Kommunista gyűlés Dénes Sándor, volt 48-as párti ember udvarán zajlott le. Elég sokan voltak ott, kb. 3—400-an. Itt egy pesti kommunista szónokolt. Ahogy visszaemlékszek ilyeneket mondott: „Kedves Elvtársak! Hát ne legyetek vakok, lássátok be, hogy mit lehet és mit nem. Eleget vótatok már a régi rendszernek a rabszolgái, minek kapáltok ti részibe, harmadába.

Nektek is éppen annyi termett, mint éppen annak a bárónak vagy uraknak. Most pártoljatok meg engemet, tartsatok velem és azonnal megyek veletek, vegyük kezünkbe a község szalagját. Mérjük szíjjel a fődeket. Felszámoljuk, hogy hány család, hány tagból áll, összeírjuk, hogy mennyi föld van a községbe és így széjjel osszuk.

Ez a mérnek alapította meg a Pártot és a községben azok vótak a vezető tagjai, akiket már az előbb elmondtam. A Kommunista Párt a könyvet még nem szerezte meg és így nem vót tagsági könyv. Mivel könyv még nem vót, így csak a vezetőknek a neve szerepelt és a románok csak azt találták meg, és ezeket verték meg. Vótunk a községbe vagy 200-an, akik tagjai vótunk a Kommunista Pártnak.

(A M. J. K. Munkm.-i gy. 10. cs.)

3. Budai Lajos Nyírmeggyes

Vót itt egy főjegyző, aki nagyon komisz ember vót, Papp Józsefnek hiák és vót egy kis elszámolni valóm vele. Már akkor nagy tömeg szorongatta, mivel míg mi katonák a fronton szenvedtünk, az asszonyoktól elvonta a hadiségélyt, meg sok disznóságot csinált. Én aztán bementem hozzá az irodába, megkérdezni, hogy miért nem adta ki az asszonyoknak az akkori járandóságot. Mert ez a fő-

jegyző ur, míg mi odavótunk, azt mondta az embereknek, „a szegény nép megeheti a kenyeret máléliszből is.”

Mikor előjöttem előadta ezt nekem a feleségem. A kezem véres vót, mivel mikor nem akarták kinyitni a községházát, hát bizony betörtük az ablakot és az üveg összevágta a kezem.

Bementünk a főjegyző urnak a lakására. Ki akarták huzni a házbul. A felesége mindjárt hozott egy három literes butelia bort, ezzel akarta elvenni a haragunkat.

Ahogy csepegett a vér a kezemből, belecsorgattam a pohárba, töltöttem rá egy kis bort, és azt mondom a főjegyző urnak. Na főjegyző ur, igya meg eztet. Míg mi odavótunk a fronton, magának így kellett beszélni az asszonyokkal, a családdal?

Azt felelte rá a főjegyző: „Megiszom lajoskám, már hogyne innám,” Közbe a felesége intett neki a szemével, hogy szökjön meg. Nyitva vót az ablak, s kivetette magát a kert felé.

A tanyára, a Péchy-féle tagba menekült. Ott osztán még az asszonyok is előfogtak piszkafával, seprűvel, ki mivel és úgy zavarták el. Valahova Nagyecsedbe menekült osztán.

Itt alakult nálunk egy direktórium, meg valami munkástanács. Nem tudom megmondani biztosan, hogy hány tagja vót a direktóriumnak, az biztos, hogy többen vótak. Kiosztották a földet, igaz nem sokat adtak, mert még forrongásban vót akkor minden. Azért mégis jó vót. Ezt a földet mán a kommunisták adták, az a direktórium, amit mondtam. Névszerint benne vótak: Török Lajos, mán az meg is halt, ennek a felesége is benne vót, Huszti Tercának híjták a feleségét. Névszerint csak ezekre emlékszem. Meg is szenvedtek érte, mikor a románok bejöttek.

Mikor jöttek a románok, vót a fejemben egy kicsi és a szomszédokkal együtt rájuk akartunk löni.

Persze mi nem tudtuk, hogy olyan sokan vannak. Szerencsére az utolsó pillanatban a feleségem kicsavarta

kezemből a fegyvert, mondván azt, „nem látod mennyien jönnek Gebe felől, hát mindnyájunkat el akarsz pusztítani?”

Ekkor osztán Balogh Imrével, meg a fiával együtt azokat a fegyvereket, amit elhoztak az őrsről, beledugtuk a trágyába. Ahogy osztán jöttek a románok. Mán akkor sokan vótak, jöttek tiszték is luháton, én kitartottam egy fehér zászlót, ezzel adtam jelt, hogy nincs itt semmi baj. Ekkor a vörös katonák már elmentek.

Az emberek kivégzése után jöttek a román katonák fegyveresen és azt mondták, menjünk kiszedni az embereket. Mikor kiszedtük a családjai, aki megismerte őket a ruházatáról, vagy másegyéből, az arcáról mán akkor nem lehetett megismerni, mert össze vót roncsolva nekik. Az embereknek a teje vót szíjjellüvődözve, golyószóróval lütték őket agyon. Ez biztos, hogy így vót, én magam szemivel láttam, mentem a kertbe lefele, az árokban és a golyó ott fűtyölt a fejem felett. Levetköztették őket ingbe, gatyába, és oszi ugy sétáltatták lefele egyenként, lüvődözték őket megfele. Vót egy nagy derék ember, Kádár Pistának hívták az még mozgott, fordította a fejét és kérdezte, hogy itt vannak még a románok. És azok meg észrevették, hogy ez mozog és akkor megint belelűttek. Ugy oszt belelőkték azt is a gödörbe. Mikor szedték kifele, amint mondtam, elhajtottak bennünket, olyan szagos vót az mán, hogy nem lehetett állani, de kényszerítve vótunk. Ez a Tarnai, az uraság vót az. kihozattott oda egy hordó bort, meg mindent, de nem kellett senkinek. A hozzátartozók mind koporsót állítottak, sorba vót ott 28 koporsó, mindenki a családját belehelyezte, akkor a temetőbe ugy temelték el, k hova akarta. Meg vót engedve, szóval ott vótak ezek a nagy főzstisztek, tábornokok, tudom is én mik, azok megengedték, hogy temessék el a temetőbe.

Még azt sem tudom, hogy tettek-e nekik fejfát, vagy nem.

Ezeket azért lütték agyon, mert megtámadták a román katonaságot. Mer azok üldözték akkor a kommunistákat, mer később nekem is azt mondogatta mindig a főjegyző, „Lajos nem a 19 es időket éljük.” Ez a direktorium az uradalmakébul osztotta a földet.

ket, vót itt az az Ilosvay birtok, aztán ezet osztották jobban, mert az valami főispán vót.

A lakása itt vót, de az ki vót adva a birtokával együtt haszonbérbe. Ezt a birtokot osztogatták kifele: Sajnos a románok nagyon hamar bejöttek és megszűnt a földosztás. Most jut eszembe, hogy ez a direktórium, ami a földeket osztogatta több tagból állott. Az elébb, akiket mondtam, még azokon kívül benevót Nagy József még ma is él, azonkívül Hanusi Józsefné, Bakó Mária. Gere Lajosné. Ezeket az embereket aztán amiért a földet kiosztották a románok kegyetlenül összevertek. Akkor megbotozták, akit én tudok Szentmiklósi Lajost, ilyen idős forma ember, mint én, az is 25 bót kapott

Az embereket ráfektették a hordóra és úgy ütötték a bottal.

4. Farkas Bálint Cyörtelek

1918 november 27-én jöttem haza a frontról. Mikor hazajöttem itt a faluban csend vót, de akkorára már engem beválasztottak a nemzeti tanácsba. Itt nekem az ügyeket, élelmezést és postaügyet kellett intézni

A nemzeti tanács mindenféle községi, közigazgatási, élelmezési dolgot végzett. Az akkori jegyző már nem vót itthon, nem zavarták el a faluból, de ő jobbnak látta mégis, ha eltűnik. Megijedt a forradalomtól. Ez a nemzeti tanács mindaddig megvót, míg a kommunizmus fel nem állt. A komün tavasszal állt fel, mikor Kun eláék kerültek a vezető pozícióba.

Itt akkor a nemzeti tanács megmaradt nem szórtak ki belőle senkit csak átalakult. Itt nem vót semmi különös. Ez a tanács nem csinált különleges dolgot. Igaz földet akartunk adni, de már az nem sikerült. Közben megváltozott a rendszer, bejöttek a románok és így vége lett mindennek.

A románok mikor bejöttek, összeszedtek bennünket 29-önket és bevitték Szalkára. Hát itt oszt elfenekeltek mindenkit, kit hogy. Mindenkit megverték, még az asszonyokat is. Az asszonyok közül megverték: Király Istvánnét, leányneve: Halmai Mária. Aztán Bökönyi Péternét, aztán Almási Erzsit, Süket Józsefnét, aztán Kertész Ádámnét. Ezek vótak. Nem csináltunk semmit, dehát olyan vót az

utánuk ujonnan felállott előljáróság, hogy az vitetett el bennünket. A bíró az nagyon részeges ember vót, Radványi Ádám, berugott, mint egy számár, aztán ráborult az asztalra és felőle csinálhattak, akármit. Azt mondták, hogy ezek mind kommunisták vótunk, el kell vinni őket.

Ez a Kubényi Gyula, megmondom úgy, ahogy vót, meg Szabó Mihály azt mondták, a feleségemnek, „na csüngeni fog az urad”. Mikor bevittek bennünket sorbaállítottak és a román csendőrök mondták a parancsnoknak, hogy meghoztak bennünket.

Itt vannak a győrtelenki kommunisták.

A tiszthelyettes azt mondta a főhadnagynak, ha mindet összeakarjuk szedni, az ilyeneket, akkor hozasd be mind az egészet, úgy, ahogy ü mondta, situ si je, ami azt jelenti, hogy én is, meg te is.

A főhadnagy kilovagolt és meghagyta, Csicse tiszthelyettesnek, hogy mindenkinek adni kell 25 botot. Ebből kivétel vót, Radványi József, meg apám, mert ezek mán idősek vótak.

Még mielőtt megbotoztak vóna bennünket, elmenekültünk Bátorba, de tovább nem tudtunk menni és megindultunk visszafele. A nyirmeggyesi állomásnál, ahogy megyünk befele ott elfogtak.

Mikor elfogtak, azt mondta a főhadnagy, mikor maguk előtt hajtottak, hogy lelövet bennünket. Ahogy kísérték bennünket Szalka fele, mer arra vót egy csapat román, ahogy a vasúthoz értünk, akkorára jött a vasuton egy mozdony veres katonák ültek rajta és 16 géppuskát szereltek rá. Ezen a mozdonyon kommunisták ültek, a vasgyári munkások. Ezek budapesti vasasok vótak. Nem vót semmi a mozdony után, mer azt lekapcsolták, csak a mozdony vót a szenes kocsi-val és ezen vót a 16 géppuska.

Ahogy kísérték bennünket és mentem legelől, hát a mozdonyt két szemmel láttam. Ezek aztán kapták

a parancsot, hogy „figyázz eltárs, magyarok jönnek elől tüzelj“,

Akkor osztán zár-tűz alá vették a románokat és oszt azok visszafordultak, mi pedig széjjelszaladtunk. Így tudtunk megmenekülni, máskép halál várt vóna ránk is, mint arra a 28 emberre, akit ott Meggyesen agyonlűttek. Ezután ott vótunk még Meggyesen 2 hétig, majd hazajöttünk. Itthon aztán persze összeszedtek bennünket és megverték.

Ez a nagy mozdony tiszta veresre vót festve. Én beszéltem azokkal az emberekkel, akik rajta vótak a mozdonyon, azok mondták, hogy 16 géppuska van rajta és hogy ők pesti vasasok. Ez a mozdony azután elment egészen Szalkáig a román csapat után.

A botolás után, mikor hazaengedtek bennünket összeszedték Komoróczit, Bálint Bélát, a tanitót, jelenleg Komlódtótfaluban nyugdíjas, aztán Kormos Sándort ezek osztán vizsgálati fogságban vótak hosszú ideig, míg a nyíregyházi ügyészség ki nem vizsgálta az ügyöket. A tárgyalás aztán, mikor kitűzték pontosan nem tudom, de talán 47-en vótunk beidézve, tanukkal együtt. Ez Nyíregyházán vót, 1920-ba.

5. Horváth Gyula Nyírmeggyes

Tizenkilenc husvét nagyszombatján délután a tanyai cselédség már mindegyik a maga dógát végezte. Ez máskor is úgy vót, hisz ekkorra már a tanyagazda, az uraság parancsára engedélyt adott a ház körüli munkára. Volt, aki az udvart septe, volt aki a ház tájékát igazgatta, a legtöbbje azonban leginkább fát aprított az ünnepekre. Ahogy így teszünk-veszünk az udvaron látjuk, hogy a tanya hátuljánál a román hadsereg katonái kezdenek láncba fele fejlődni és megállapodni. Mondogattuk is egymásnak, — na itt lesz táncrogásig.

Miután jól besürvedett lehetett is már hallani a

lövöldözéseket. Még a világoson a hodászi állomás padfelfejőjébe a verések szintén egy géppuskát állítottak, ami azonban csak estefelé szólalt meg. A románok elől visszavonuló székelyek a tanyában hagytak egy géppuskát. Ezt a tanyagazda fia Guszti, aki a háboruban géppuskás vót a nagykerbe a fára felállította, hogy majd ezzel várja a románokat.

A tanyában erről a géppuska felállításról csak kevés ember tudott. Hisz Tóth Sándor fia ezt teljesen egyedül, mindenki tudta nélkül végezte.

Kezdték lüni a tanyát. Akkor már úgy lütek, hogy az udvarra menni lehetetlen vót. Mikor osztán elcsendesedett minden négy lovas járőr jött a tanyába, ezeket követte négy gyalogos. Mikor beértek kérdezték, hogy ki itt a gazda. Megmondták. Akkor kihirdették, hogy aki embernek érzi magát az álljon elő. Elő is jött mindenki számszerint 24-en. Ezeket sorba állították és kérdezték, hogy kinek volt kék surca. Persze senki se mondta. Az emberek nem tudták, hogy minek kérdezik eztet. Mikor nem mondták meg, a népeket sorbaállították és négyesével elkisérték. Bevitték őket a faluba.

Azután minket, akik itt maradtunk összetereltek az asszonyokkal együtt és az összes gyermeket és bezártak az egyik házba. Itt két román katona vót velünk egész éccaka. Ekkor éccaka nagy vót a félelem. Azt hittük, hogy ki akarnak végezni bennünket. Erről is beszéltek a katonák, ezt onnan tudtuk, hogy vót egy asszony köztünk, aki teljesen beszélt románul és így megértette, amit mondtak egymásnak. Hajnal fele jött luháton két román, azok már tisztak lehettek, mert fényes vót a ruhája, ezek a házban lévő egyik katonának odaadták a két lovat és bejöttek. Ott beszélgettek. Mikor mentek kifelé a katona kérdezte tüllök, hogy mivelünk mi lesz. Ekkor az egyik legyintett a kezével és mondta, hogy el kell bennünket eresztetni, hisz a fejeket már úgy is lelövődözték. Ekkor tudtuk meg, hogy a férfiakat meglőtték.

Köztük vót apám is. Mi haton maradtunk utána, én vótam a legidősebb, olyan 15 éves forma. Mikor vége lett a céciónak, nekünk el kellett hagyni a tanyát, mivel nem vót olyan a családba, aki cselédkedhetett vóna.

Bekötöztünk a faluba árendás házba. Ettől kezdve nagy nyomoruság vót a sorsa a családnak.

Mikor az embereket kísérték a faluba fele, annyi vót az uton a román, hogy nem tudtak túllök menni. Mikor beértek velük a faluba, a bátor végen, Varga Ferenc házába kísérték őket és ott a ház alsó végébe zárták. Az ajtót és az ablakot ellátták a románok. Ekkor a gebei papért üzentek. Mire az megérkezett már ezeket az embereket lelövődözték. Magyarokkal ásatták meg a sirjukat.

Van aki azt állítja, hogy kettesével kísérték lefele a domb alá őket, ahun lütték megfele. Van aki azt mondja, hogy felállították őket sorjába háttal és géppuskával lütték le.

Mikor ez megtörtént két hétre rá adtak engedélyt, hogy hazahozhassa mindenki a maga halottját. Akik nem a faluba valók voltak, azokat elvitték. A többit, édesapámat meg egy katona cimboráját egy sirba, a Tóth családot megint egy sirba, ott 5 férfit lüttek meg, a többieket megint aztán egy sirba temették el.

Édesapámat a szolítójánál lütték meg. Vót egy nagyon kedves sapkája, amit az orosz fogságbul hozott magával, az orosz forradalombul. Ezen is keresztül ment a golyó. Ezt a sapkát sokáig hortam azután.

6. Jakab A. István Kocsord

Itthon megalakították a munkás tanácsot. Én akkor olyan családi helyzetbe vótam, hogy nem akartam a politikával foglalkozni. A feleségem akkor hótt meg, öt kis gyermekkel maradtam. De hogy aztán beválasztottak a munkás tanácsba csak mentem osztán. En-

gem is megválasztottak, birónak. Jakab Balázst meg albirónak. Nagy Ferit, Szalacsi Sándort, ezek pedig lettek tanács tagok. Jóni Zsiga meg jegyző, így alakult aztán meg. Előbb a kezdetben megválasztottak 32 tagot, de később, mikor Kun Béla vette át a vezetést, akkor leadta a rendelkezést, hogy minden száz lélekre egy tanácstagnak kell lenni.

Allítsák össze a tanácsot. Mivel senki se tudta, hogy mennyi Kocsordnak a lélekszáma, így 24-et választottak, mert úgy számolták, hogy 2400 lehet a lakosok száma. Ez a dolog gyorsan ment, mert a szalakai direktorium közigazgatásául kijött Komlósi meg Bartus és mondták, hogy azonnal kell a választás. Így meg is történt.

Sok baj szakadt aztán a nyakunkba, itt maradt az apaállat, ennivaló nélkül. Adót nem fizettek, a községi fenntartás nem nagyon ment. A vásár úgy vót, ahogy vót. De a rédiajárások, az őrlési utalványok meg minden a mi gondunk lett. A jegyző Komoróczy elmenekült. Senki nem maradt. Csak a munkás tanács maradt, később úgy nevezték, hogy direktorium. Ennek a direktoriumnak lettem én aztán az elnöke.

Ez nem titkos szavazással ment, hanem közfelkiáltással. Én már akkor korosabb vótam azért esett rám a választás. Ennek a direktoriumnak én velem együtt 25 tagja vót. A 25 tagba vót egy bíró, egy al-bíró, egy jegyző meg én vótam az elnök. A többi tagok vótak.

Sajnos mire valamire mán kifejlődtünk volna, akkorra meg mán jött a román. A munkás tanács elintézte, hogy a szegénység kapjon tüzelőt. A grófnak volt egy nagy fasorja és abból mindenki vágthatott annyit, amit számára kijelöltünk. Ez a kijelölés a családtagok száma szerint történt. Egy-egy szakasz, mert szakaszokra osztották, 20 korona vót. Azok, akik ezt nem tudták megfizetni, a munkás tanács megfizette helyettük. Ezt a pénzt az uradalomnak fizettük be.

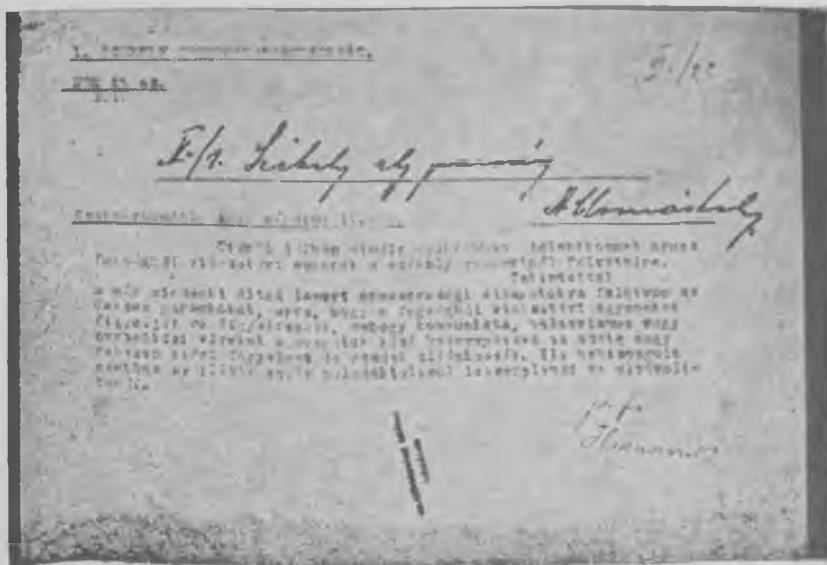
Mondták: mindenki igazolja magát és kérdezték Mosolygó Antal itt van? Mondta, hogy „itt vagyok“, na azt mondják maga jön velünk. Akkor házkutatást tartottak nem találtak röpiratot.

8. Komáromi István Mátészalka

Minket férfiakat akiket elfogtak, 32 vagy 36 embert, összeláncolva a polgári iskolába, most Zalka Máté nevét viseli, vittek és kb. négy napig ott tartottak, azután átkísértek bennünket a református iskolába. Az iskola udvarán megásattak velünk egy 15 méteres gödröt, a nálunk lévő tárgyakat és pénzt elvették a gödörhöz vezényeltek 8 embert, a gödör felé fordították, vezényszóra beléjük lőttek. Mire a másik nyolc emberre került volna a sor, visszavittek bennünket az iskolába. Két-három napig ott voltunk és vártuk mikor végeznek ki bennünket. Tuszokat szedtek össze a városból, minket pedig átkísértek a községházára, ahol a román katonák 25 botot vertek ránk. Mindennapos jelentkezéssel szabadon bocsátottak, de azután jött a többi szenvedés. Bárhová kellett levelet vinni, vagy én vagy az apám volt a küldönc, ami sok megaláztatással járt. Amikor Győrtelekre vittem a levelet a jegyző a szemembe kacagott és azt mondta: vigye Tunyogra, ott majd ráírják a borítékra, hogy átvették. Bárhová vittem Molnár Károly katolikus paptól kellett írást kérnem. Mint kommunistát mellőztek. Mikor Horthy megjelent Szalkán, mint a vadállatokra úgy vigyáztak ránk. Minket elküldtek vegyük fel a harcot és fel is vettük a kocsordi hidfőnél. Husvét első napján vártuk a felmentő sereget, de az akkor hivatalából menesztett Jessenszky főszolgabíró fehér zászlóval eléjük ment. Nekünk menekülnünk kellett. A nyirtasi izraelita templomba menekültünk. Mikor a románok tulmentek rajtunk mi visszajöttünk. Közülünk kettőt elfogtak, agyon is lőtték őket, az egyik Jármiba való Weisz nevezetű elvtárs volt. Minden számításom az volt, hogy felvergődöm Budapestre és jelentkezem Mosolygó Antalnál, aki Mátyásföld népbiztosa volt. Előzőleg jártam is nála, megbízott engem különféle dolgokkal. Így

Zalka Máté Általános Iskola. (Ebben az iskolában gyűjtötték össze a kommunistákat 1919-ben.)

többek között a Nyiregyházán nyomtatott Számuelly Tibor szerkesztette Vörös Újság terjesztésével, amelyet 2-300 példányban éjszakánként én hordtam széjjel. Mosolygó Antal azt mondta, hogy „nem számít ha most még nem érves nyesülhetünk, de ügyünknek alapja van“.

9. Mónus Kálmán Mátészalka

Amikor Kun Béláék kerültek a vezető helyre 19 márciusában akkor itt Mátészalkán az a nemzeti tanács amibe én is bennevótam átalakult direktóriummá. De nem simán, hanem nagyobb változtatásokkal. Mert bejöttek kisebb iparosok, gazdálkodók, pld. Kohoj nevű kovács, aztán itt Szomoru László, aztán Kovács Pali így iparosok is vótak benne. Szóval a direktóriumba már inkább a szociális érzelműbb embereket választották be. Arra nem emlékszem már hogy hány tagja volt ennek a direktóriumnak, de az a lényeg, hogy ez a községi direktórium volt. Ezenkívül volt egy járási direktórium is, ez volt a Sarkadi-féle vendéglőbe. A községi direktóriumnak Komáromi volt a feje. Nem a mostani, hanem ennek az édesapja. Az volt az elnöke ennek. Hát bizony voltunk ebbe a direktóriumba elég sokan, pontosan nem emlékszem, de kb. 25—30 tagja volt.

A munkánk elég rövid ideig tartott, mert Husvét második napján bejöttek a románok és megszűnt minden. Még emlékszem, hogy itt vót a rajvonal a József főherceg utcába, akkor még ott nem voltak épületek mint ma.

A románok fáklyával szaladgáltak éjszaka és mindenfelé veres katonákat kerestek. Bizony voltak itt veres katonák. Ezek Meggyes fele mentek. A veresek Kocsord felül jöttek és Meggyesnek mentek.

Itt a románok borzasztó sok halottat vesztek. A harc tovább folyt itt Mátészalkán. A veresek mondom erre Meggyesnek mentek. A románok mikor ide bejöttek úgy tudom ünnep második napján mert minket ünnep második napján fogtak aztán el.

Akkor vagy 36-37-et fogtak össze. Ebben nők is vótak. Szóval Bársonynak a felesége, Komárominak a felesége és egyes tagok feleségei is. Akkor a református iskolába, a templommal szembe vittek benünket. Erre Német Jóska felől lévő részébe. Én éppen akkor feküdtem le, mikor Képes Gyula és egy román katona kopogott az ablakon. Felhuzom a rolót és látom, hogy egy román meg

Képes Gyula ott van. Azt mondja képes Gyula, nem elszol még? Mondom, éppen most feküdtem le. Na, azt mondja öltözzél fel, gyere fel megvárunk a kapuba, gyere fel a községházára. Baj van, mert mondok már értem jöttek. Akkor én felöltöztem és felkisérttem. Mikor felkisérttek, nem a községházára mentünk, hanem az iskolába vittek. Akkor már ott vót azt lehet mondani, 30—32 ember. Kevés asszony, de legtöbb férfi vót. És akkor ott mingyár egy román káplár, tudott jól magyarul, állítólag talán ide is való valahova Csenger körül, kipakoltatott mindent a zsebünkből és akkor ott vótunk egészen reggelig.

Reggel az egyik román katona, aki ott vót velünk, nyóc embert kiválasztott, hogy menyenek ki. Azok kimentek és majd egy jó óramulva visszajönnek.

Kérdeztük, hogy hon vótatok?

Hát azt mondta, kint vótunk, megástuk a sirunkat.

Hát, hogy, hogy, itt azt mondom, hogy hol vagy mint?

Azt mondja itt a kerbe. Megástuk! Agyon fognak bennünket lüvödözni.

Alig ez megtörtént, rá kevés idő mulva jönnek is a nyóc román katona, egy őrmesterrel. Mán mindjárt ki is állítottak négyet. Már világosan nem emlékszem, hogy ki vót. De ha jól tudom így vót: Szomorú, Sreiber Jenő, Pataki, meg Kovács Pali. Én meg vótam a második négybe. Mán ezeket a négyeket ahogy elmondtam ki is állították mán.

Egyszer látjuk az ablakon, hogy egy kerékpáros román katona zsebkendővet integet, kint álló román katonának. Mutat egy írást és az írást mindjárt átadja annak az őrmesternek, aki a kivégzést vezényelte volna. Akkor visszaküldtek bennünket be az iskolába.

Hát akkor visszaküldtek bennünket a szobába és a kivégzés félbe maradt. 11 óra tájban akkor Kálló, vagy Kállósejénből hoznak be nyolc fiatal, paraszt legényeket a románok. Szegény, mintha most is látnám az egyik, már ő érezte, ugye egy vízzel locsolta a fejét. Akkor abba a sirba, amit mi közülünk kiástak belelüvödözték őket. Majd aztán később vót olyan akit kiástak és hazaszállították.

10. Nagy Ferenc Kocsord

Kocsordon is megalakult a községi Munkástanács. Ennek tagjai vótak: Jakab Vince, Szalacsi Sándor, Jakab János, Nagy Ferenc, Bakos Lajos, Katona Miklós. Nem bírok föbbre emlékezni, csak azt tudom, hogy 24-en voltunk. Még ma is élnek vagy 8-an.

Itt Kocsordon direktórium nem alakult, csak munkástanács vót. A direktórium Mátészalkán vót, onnan jártak ki hozzánk. Mátészalkán a direktórium épülete a Sarkadi-féle vendéglőbe vót. A helység egy óriási nagy tágas terem vót és abba vótak az asztalok elhelyezve. Az ablakba egy géppuska is fel vót állítva. Egyszer egy nehéz ügyei mentem a direktórium elé. Arról vót szó ugyanis, hogy Kocsord nem engedi azt, hogy Gróf Tisza árokpartját kivágiák a győrteliek. Mert az a föld Kocsordnak jogos, nem Győrtelieknek. A direktórium ákkor küzent Győrtelékére, hogy hagyják abba a fairtást mert az a föld a kocsordiakat illeti meg. Mink már akkor ragaszkodtunk a földhöz, nem tudtuk milyen értelemben jutunk hozzá, vagy hogy lesz, de mink már akkor ragaszkodtunk. Az apáink is, meg mi is ha napszámosként is, de ott ettük kenyerünket és az minket illetett volna.

Mikor bejöttek a románok eltelt néhány hét nem tudtuk, hogy mit csinálnak velünk. Május 1-én felvittek bennünket a községházához. Mire felmentem már láttam mi a helyzet, mindnyájan ott vótak, akik a mozgalomban résztvettünk. Ott a községházánál 10-16-an vótunk együtt.

Ma már csak 8-an, vagy 9-en vagyunk azok közül, akit akkor megkínóztak. A községházánál a botozásnál ott vót a főbíró, az esküdtek, román katonák és csendőrök. Szólitottak nevemen, és ott mindenki szemeláttára, le kellett feküdni. Mig 8-at ütöttek rám bírtam olvasni, de aztán már nem.

Nők is vótak köztünk, de azokat nem bántották. Ott vót az én édesanyám is, csak lepiszkolták őket. Mondták neki, hogy maguk is akarják ezt a közösséget, ezt a szocializmust? Anyám azt mondta, mégis megérte fiam, csak vigyázz kipucolnak a községből. Majd később Kocsordra jött Brand Jenő főjegyző, és az hosszú ideig görbe szemmel nézett rám. A csendőrök állandóan zaklattak, mindig jelenkezniem kellett.

11. Nagy József Nyírmeggyes

Én kimentem vízér, mert a szomszédba jártunk érte. Hallom, hogy szól a géppuska meg a másik puska. Bemegyek a vízzel, mondom a feleségemnek, hallodd itt már baj van. A rengeteg katonaság ott vót, ez mán ugy vérradáskor vót. Ahogy ez megtörtént jönnek a románok nekünk puskatussal, hogy menyünk azonnal temetni. Lezavartak oszt bennünket, de nem tudom megmondani hányan vótunk. Vagy 15-16-an vótunk, ahogy visszaemlékszek. Aszmondták ássunk egy nagy sirt, de abba nem fért mind. Az emberek mán akkor mind agyon vótak lüve. Ástunk egy másikat is. Utoljára maradt az a Kádár nevezetű. Az nem hótt meg, csak nyakszirlővést kapott. I eszéltünk neki, ne mozdulj! Ütet hagytuk utoljára. Mikor odavittük a gödörhő, akkor jött fel az ajbul kilenc katona egy román tiszt vezette. Hát osztán, csefácse asztmondja. Nu muritá ungurescsi aszmonda. Hát nem szót senki. Fogja a revorvert kéremszépen és szitává lütte a szive körül. Nem halt meg, ült fel. Akkor beletette a másik tárt a levorverbe és kéremszépen beleeresztette az összest. Én szidtam magyarul, hogy ilyen embertelenséget lehet csinálni. Mert még értem, hogy az emberrel szembe lüvődöz, de egy tehetetlen halállal vergődő emberre, ez mán osztán gazemberség.

Ahogy ezt mondogattam még nekem fordult a levorverrel, hogy agyon lü. Akkor oszt arra kényszerített bennünket, hogy földeljük be és meg is kellett taposni a földet. Bizony meg is kellett taposni az emberen a földet. Mi oszt a temetés után hazajöttünk. Még Török Laost azután vitték el innen. Azért vitték el, hogy mutassa meg nekik, hogy merre vannak a székelyek. Mikor oszt valahun rájuk lüvődöztek, akkor tudott megszökni és ugy jött haza.

A kivégzésről ennyit tudok. Magam is résztvettem az eltemetésükben, ahogy mán mondtam, hisz a románok puskatussal vertek ki bennünket az eltemetésükre.

Mikor bejöttek a románok összeszedtek egy csomó embert, a kommunistákat, de azok elmenekültek, mert az állomásnál a mozdonybul a kommunisták rálüvődöztek a románokra. Azok a kommunisták mozdonyon jártak és ugy zavaragatták a románokat, Ezek az emberek így menekültek meg a haláltul, mert azokat is agyon akarják lüvődözni.

Ítt a faluban is összeszedték egy csomó embert a románok, vagy huszan vótunk, hisz én is benne vótam és megbotoztak bennünket. Asszonyok is vótak köztünk.

Ezt a husz embert azért szedték össze, mert benne vótak a direktóriumba. Vót itt direktórium akkor, de az az igazság, hogy nem tudtuk akkor, hogy eszik vagy isszák azt. Még akkor tanulatlanok vótunk. Hát még akkor állt fel csak a kommün. Ez a direktórium jóformán még semmi se csinált, mert még nagyon fiatal vót, alig pár napos, de mán osztották a földet. Persze ez a földosztás még nem vót mindenbe igazságos, mertvót aki nem kapott. Én se kaptam, de azért elvették a méltóságos urtól, Ilosvaitól. Nagy szó vót ez. Még is bünhődtünk érte későbben.

Akkor osztán a románok összeszedték azt a husz forma embert akit mán mondtam, a földér kellett leginkább szenvedni, amiért hozzányultak. Mikor megbotoztak bennünket, a többit elengedték erügemet meg elvittek Szatmárra. Hadbíróság elébe akartak állítani, amiért a románokat a székeleyek meglőtték.

Szatmáron háromszor ásatták meg velem a saját siromat. Ötven botott egy héten keresztül mindennap megkaptam. Mindennapi Tessék elképzelni, hogy néztem én ki. Hátamon, mejemen, megént a lábszáramon, mindenütt hozzá vót ragadva a ruha, a vértől. Aszt mondtam mán, löjjenek agyon, mit kinoznak, nincs ennek semmi értelme.

Németi a földbirtokos mán tudta, hogy jönnek a románok és mondta is a felesége, meglakoltok még amiért a földhő nyultok. Ő tudta, hisz az urak hozták be a románokat.

Az itteni direktóriumba benne vót először is Tóth Béla a tanító, benne vót Fedor János, aztán Kis Török Lajos, Hanusiné, Gere Lajosné, föbbre nem emlékszem.

12. Tóth Kálmán Pécs

Körülbelül 2 év és 5 hónapot töltöttem Mátészalkán. Ebből az időből az I. Tanácsköztársaság mátészalkai fennállásának idejére — 1919. március 21-től április 25-ig — csupán 34 nap esik. Ha ennek a rövidke időnek élményeit írnám le, nem sokat segíthet-

nék annak a homálynak elosztatásában, amely a mátészalkai 19-es eseményeket fedi, mert a történelmi események nem a Tanácsköztársaság megalakulása napján, hanem már jóval előbb kezdődtek, és ha ezeket az előkészítő eseményeket figyelmen kívül felejttem, érthetetlené válik a Tanácsköztársaság mátészalkai 34 napja.

Szólnom kell ezért az 1919. március 21. előtt történetekről is, sőt röviden ismertetnem kell az akkori Mátészalka társadalmi arculatát, lakóinak gondolkodását.

A környéken több nagybirtokos és gazdag kulák él. A szegény tanító alig győzi őket alázatos kalapemeléssel. Van gróf, báró és más kegyelmes ur. A vagyont és a rangot pedig tisztelni és süvegelni: kötelesség. Temérdek a szegény paraszt. Ezek előre köszönnek, csak fogadni kell az alázatot. Lehet félvállról is, szegény embernek ez is elég.

Ez a vallásilag és vagyoniilag változatos tömeg csak egymás „mellett” él, de nem „együtt”. Szétesett, tarr társadalom.

A főszolgabírói hivatalban Jeszenszky főszolgabíró, az apósa meg a sógora uralkodnak és vezetik a közügyeket úgy, ahogy ilyen társadalomban az szokásos és illő, vagyis a szegények rovására, a gazdagok javára.

Óriási drágaság. A Hangya fogyasztási szövetkezet boltja üres fiókokkal fogadja az egyszerű vásárlót vagy csak selejt árut kap méregdrágán. A jó áru a gazdag polgárok kamrájába lopózik rejtett utakon, potom áron, esetleg ajándékképpen.

A kávéházban hajnalig tartó kártyacsaták- és ivással tölti idejét a jómódu polgár. Ez egyetlen „kulturtevékenységük”.

És mindnyájuk feje felett az emberiség legnagyobb réme: a háború sötét felhője terpeszkedik. Özvegyek, árvagyermek; férjeiktől elszakított asszonyok, meny-

asszonyok, akiknek vőlegénye most készül a frontra vagy már elesett ott. Kevés a fiatal ember, az is minden pillanatban várja a katonai behívólevelet. A házasságkötés nagy ritkaság. Az ifjuság helyzete reménytelen, élete céltalan. Mindenki sejti, hogy sorsdöntő fordulat előtt állunk. A legáltalánosabb és legforróbb kívánság: a béke. Ezt az óhajt az 1918-as polgári forradalom máról-holnapra teljesítette. Megbukott a királyság, amit senkisé sem sajnált.

De alig hervadt el a polgári forradalom őszi rózsája, már is új tervek, szándékok léptek előtérbe.

Mátészalkán ebben az időben két hely akadt, ahol az új törekvések képviselői működni kezdtek.

Az egyik hely, a fontosabb, a szeszgyár volt. Ott a szociáldemokrata munkásság szervezkedni és agitálni kezdett, az országos politikai mozgalmak hatására. Rövidesen, különösebben a fiatalabbak között akadtak, akik kommunistáknak vallották magukat. Közben szaporodtak a polgári forradalom után hazatért katonák. Ki a laktanyából, ki a harcterről jött, de voltak, akik orosz fogságból tértek haza. Ezek véleményét nyilvánították, mozgásba hozták az egész közvéleményt. Olyan lett Mátészalka, mint a forrásban lévő must. Pezsgött, kavargott, de még zavaros volt. A KMP budapesti megalakulása után több szeszgyári fiatal Budapestre utazott. Gyűléseket hallgattak, nagy lelkesedéssel, tanácsokkal kioktatva, Vörös Ujsággal megrakodva jöttek haza. Így létre jött az első forradalmi proletár csoport Mátészalkán, amely alkalmas volt arra, hogy a további események fonalát a kezébe vegye.

Nem szabad elhallgatnom, hogy a teljes politikai egység nem jött létre, a szocialista kommunista ket-tősség jellemezte a csoportot. A másik hely Becske Bertalan ref. tanító lakása volt. Az öreg Berti bácsi kosztosokat tartott. Lányokat és nőtlen fiatal embereket. Volt köztük tanítónő, polg. isk. tanárnő, bank-tisztviselőnő, két lány a szeszgyári irodából. A férfiak

között volt ügyvéd, ref. lelkész, adóhivatali tisztviselő, bírósági írnok, főszolgabírói hivatali írnok, zongoratanár, szeszgyári tisztviselő stb.

Itt étkeztem én is mátészalkai tartózkodásom egész ideje alatt. A teljesség kedvéért meg kell még említenem, hogy Becske bácsi üzemének volt egy alosztálya, egy szobája, ahol a helybeli polgári iskola tanulói közül lakott és étkezett 4—5 fiu, Ezekről a fiukról még beszélni fogok.

Ezt az étkezőhelyet akkoriban a „mátészalkai Pilvax“-nak nevezték el.

A Pilvax társasága, foglalkozásának megfelelően, minden mátészalkai intézménnyel, hivatallal kapcsolatban volt, mindenféle hivatali manővernek, politikai, társadalmi és társasági eseménynek, botránynak pontos ismerője volt. Ismerték a helybeli és környékbeli vezető emberek, arisztokraták, földbirtokosok, kulákok életét. Tudtak a Hangyaszövetkezet panamáiról, tudták: hová tűnt a polgári iskola téli tüzelője?

Ezek mind hasznos tudnivalók forradalmas időkben. A forradalmár tereptana, a környezet ismerete.

A társaság úgy állása, mint osztályhelyzete és neveltsége folytán igen vegyes volt, a politikai események megítélése, vitáik mégis érlelőleg hatottak mindnyájunkra. Azonkívül a kosztosok között 3 szeszgyári alkalmazott volt, akik útján megismerték a szeszgyárban folyó politikai szervezkedést és elősegítették a társaság két forradalmi szellemű tagjának kapcsolatait a gyári munkásokkal.

A Pilvaxban két forradalmi gondolkozásu egyén volt. Egy orosz hadifogságból hazatért mátészalkai ügyvéd és e sorok írója. Az ügyvéd részt vett az orosz mozgalmakban, bőséges forradalmi tapasztalattal rendelkezett. Ez a két egyén felvette a személyes kapcsolatot a munkássággal.

A munkásság sorai közé fogadta őket.

A szeszgyár és a Pilvax ösztetálálkozott!

Nagy gondot okozott, hogy párthelyiségünk nem volt. Népesebb összejövetelt nem tarthattunk. Csak magánlakásokban találkoztunk össze néhányan, de sohasem teljes létszámban. Igen sokszor csak írásban, küldöncök útján érintkeztünk. Érthető tehát, hogy alaposan meg sem ismerhettük egymást. Nem taníthattuk, bátoríthattuk, lelkesíthettük egymást. Nem terjeszthettük a Párt tanítását. Aki az akkori viszonyokban nem tudja magát belehelyezni, az a mi harcunkat sohasem fogja megérteni.

A szomszéd községek kommunistáival is felvettük a kapcsolatot és ennek kiépítése állandó feladatunk lett. Iparkodtunk minden hivatallal, környékbeli gazdasággal összeköttetést szerezni. Számontartottuk azon egyéneket, akiknek jóakarata, támogatására számíthattunk és ilyenek sokan voltak. A barátaink névsorán még polgári iskolás gyermekek, iparos tanoncok, a gettóban lakó zsidó ifjak is szerepeltek, akik igen sokszor hasznos, például: küldönci szolgálatot teljesítettek, még távolabbi községekbe is. A fiuk kiválóan alkalmasak voltak bizonyos személyek vagy események megfigyelésére. Találkozóhelyük a lakásomon vagy a Pílvaxban volt.

Ezek a fiuk az Uttörők és az Ifju Gárdák elődei voltak.

Emlékeim kiegészítése

Irataim között megtaláltam a régi, mátészalkai „Fizetési könyvemet”. Abban az időben az állami adóhivatal fizette a felekezeti tanítókat is. Nagyon tanulmányos könyvecske, mert hitelesen feltünteti a tanító akkori fizetését és bizonyítja, hogy a Tanácsköztársaság milyen bőkezűen fizette a pedagógusokat. Azt hiszem ez a könyv, ebből a szempontból, igen fontos dokumentum.

A felnőttek nem dulakodtak ugyan a porban, de a felekezeti különbözőség megmértelyezte a társadalom

légkörét, ami elsősorban az elzárkózottságot szüli, ez pedig maga után vonja a többi, a közösséget lazító, széthuzó erőket. Mátészalka e tekintetben nagyon érdekes, részemre tanulságos jelenség volt. Én ugyanis pesti születésű vagyok és Mátészalkára történt költözésem előtt pesti lakos voltam. Szalka a református-katolikus-orthodox zsidó lakosságával különös konglomerátum volt, megtévezvén a vagyoni- és rangbeli különbségekkel. Még furcsább keverék, mint pl. egy baranyai falu, ahol magyar-német-sokác nemzetiség vegyesen él ugyan, de összekötő hid köztük a közös vallás és szegénység.

A régi világban törvényes dolog, országos szokás volt, hogy a bennfentesek, a vezetők jutányos árakat, sőt ajándékcsomagot élveztek. Husvéti, karácsonyi, névnapi csomagot. Persze a korrupciós háborús világban a csomag tartalmazhatott pl. írógépet is vagy a csomag kocsiá tágult és tartalmazhatott pl. szenecskét. A Hangya könyvelője a kat. kántor volt. Én is bemehettem tehát a Hangya irodájába és kaphattam egy-két kupicával. Konkrét példákra már nem emlékszem. Nem tartottuk ezt számon, mint ahogy a szunyogokat sem számoljuk meg, csak érezzük, hogy csipnek és véresre kaparjuk bőrünket.

Ilyen ajándék csomagokat szedettünk mi össze!

A kávéházban általában kávézni, inni és kártyázni szoktak, de a mátészalkai kávéház, az egész járásban híres volt kártyacsatáiról. Élt ugyanis Szalkán egy Hady nevű ref. segédlelkész, aki mesterien kezelte az ördög-bibliáját is. A kártya Paganinije volt. Sietve befejezte templomi prédikációját, ledobta papi palástját és sietett a kávéházba. Ott már türelmetlenül várták messze községekből csészán vagy szánon érkezett partnerei. Tanulni jöttek a mesterhez. Aki kártyázik és kibicel, meg is szomjazik és vagy kávé, vagy mást iszik és ha sokáig blattol, többször szomjazik és sokszor kortyol. Egyszer a segédlelkészt elhelyezték Szalkáról.

Hűséges és hálás tanítványai folytatták nemes művészetét.

A szeszgyári tisztviselő neve: Madarász, 18—20 éves volt. Édesapja valamelyik közeli községben tanító volt. A szeszgyár irodájában dolgozott még: Tóth Ilonka 16—17 éves leány. Édesatyja mátészalkai tanító volt, elhunyt, engem az ő helyére választottak meg. A másik leány nevét elfelejtettem. A felsorolt fiataloknak csak annyi szerepük volt a munkásmozgalomban, hogy a bank és a szeszgyár belső életéről adatokat lehetett tőlük szerezni, meg a szeszgyári fiatalok meg látogatása ürügyén szabad bejárásom lett a szeszgyárba.

A polgári iskolai tanulók közül egynek a neve: Vozáry.

Az ügyvéd nevét elfeledtem. Izmos, magastermetű, 30 év körüli, nőtlen ember. A háboru előtt mátészalkai lakos volt. Mátészalkán nem voltak rokonai. Azt hiszem, hozzátartozói másutt sem lehettek, erről nekem sohasem beszélt. Orosz hadifogságból jött Szalkára katonaruhában, köppönyben, csizmásan. Csak a katonai fémgombokat cseréltette fel civil gombokkal. Megkezdte ügyvédi gyakorlatát, hogy milyen anyagi eredménnyel, nem tudom, de civil öltönyt vásárolt. A Pilvaxban étkezett. Szerényen élt. Nem ivott, nem dohányzott. Kevés beszédű, komoly magatartású, majdnem mogorva ember. Összebarátkoztunk. Tudtomra adta, hogy Magyarországon is lesz proletárforradalom s ő abban tevékenyen részt fog venni. Már beszélt néhány munkással, azokat megnyerte, az én közreműködésemmre is számít. Erre parolát adtam.

A direktórium elnökévé választottuk. Nekem első oktatóm volt az orosz nyelvben. Csoportunkat ő vezette. Mindnyájan becsültük, szerettük. Az első írásom 8. és 9. pontjában leírt székellyi tisztii jelenetnél és az utolsó gyűlésünkön az elnök már nem volt jelen. Nyomtalanul eltűnt. Kerestük, de nem találtuk.

Nem volt pártszervezetünk, tagnévsorunk, tag-

könyvünk, nem fizettünk tagdíjat, nem volt párthelyiségünk. Én inkább a „forradalmi csoport” megjelölést használtam írásomban. A „forradalmi szocialista” nevet is elfogadhatónak tartom.

Csoportunk tehát meglehetősen formátlan volt, de a formátlanság is lehet forma.

Olyan egyének voltunk, akiket a kapitalista társadalom különböző módon megbántott, megrugott, mindegyikünk sajgó sebeket viselt testén-lelkén s csordultig tele voltunk a kapitalista társadalom iránti gyűlölettel. A közös proletársors és a közös gyűlölet hozott össze és tartott egybe bennünket. Ez adta meg csoportunk formáját is.

Tudom, hogy nemcsak újabb sebek elszenvedésére voltak tagjaink felkészülve, hanem arra is, hogy az ellenségen halálos sebet vágjanak. Meg vagyok győződve, bár adatom nincs róla, hogy többen közülök a Vörös Hadseregben folytatták a Mátészalkán megkezdett forradalmár munkát.

Szilárd pártszervezet szükségességét láttuk, de megalakítani nem tudtuk, későbbi időkre halasztottuk. Ideológiai képzettségünk alacsony fokát is elismertük. Tervbevettük, hogy valami agitációs füzetkét állítunk össze. Ennek szerkesztése az én feladatomban lett volna, de bevallom, hogy igen gyarló művecskét kinlódtam össze. Nem került nyomdába. Abban az időben két lábhajtós nyomdagép volt Szalkán. Két papirkereskedő volt, azok birtokolták.

Forradalmi csoportunk meglehetősen labilis volt, régi tagok kimaradtak, újak jelentkeztek. Pl. volt egy asztalosmester tagunk. Régi szociáldemokratának vallotta magát. Saját háza, műhelye, néhány kisebb gépje, segédje és inasa volt. Olcsó tömegbutorokat készített és a vásárokon árulta. Vasárnaponként jól kiöltözött és fujta a zsoltárokat a templomban; a presbíterek padsora mögött ült, a tisztas iparosok részére fenntartott szektorban. Néhányszor az ő műhelyében is össze-

jöttünk beszélgetésre. Segédjét és inasát elengete a már említett énekórára, de a második óráról mindketőt eltiltotta, mondván, hogy mi nem szociáldemokraták, hanem orosz pártiak, bolsevikok vagyunk.

Az országos politika eseményeinek hírei megkésve érkeztek hozzánk. A legfelsőbb szinten lezajlott politikai csaták hullámai, mire hozzánk érkeztek, leszedültek, vizeinket megfodrozták ugyan, de hevesebb viharokat nem okoztak. El voltunk foglalva, a helyi feladatok megoldásával. A tett volt a fontosabb és nem a szó.

Legállandóbb alakulatunk a direktórium volt. Ebben, úgy emlékszem, nem történt személyi változás.

(Minden direktórium tag kapott egy kartonra nyomott igazolványt, amely bizonyította, hogy a mátészalkai direktórium tagja. Én az igazolványomat évekig dugdostam, de egyszer elkallódott.)

Az összejövetelek színhelye az én lakásom. Az elnök lakása. Egy vasutas lakása, aki az állomás közelében lakott. Később pedig a főszolgabíróság épületében gyűltünk össze és a direktórium gyűlések után tartottunk megbeszélést.

A környékbeli községek neveit már elfeledtem. Kocsord neve megmaradt bennem, ott magam is jártam néhányszor. Aztán emlékszem Tornyospálca községre is. A szomszéd községekből minket is felkerestek elvtársak, főleg a direktórium gyűlések idején.

Hivatalos listát nem vezettünk. Nekem volt egy noteszem, amelyben saját használatra, számon tartottam az embereket. Erre szükségem volt.

Mátészalkai tartózkodásom alatt három lakásom volt. Megválasztásomkor kiutalták részemre elődöm (szintén Tóth volt a neve) lakását.

A legfontosabb munkánk, amely az egész direktórium, sőt több tagunk, idejét és tevékeny közreműködését megkövetelte a postafakarékpénztári és bank-

betétek kifizetésének ellenőrzése volt. A postatakarékpénztárban egyszerű dolgozók kis betétjeikből kis összegek kifizetését kérték, ezeket minden különösebb eljárás nélkül engedélyeztük. A kérelmezők, ezek a kis emberek, az esetek nagyrésztében a direktóriumgyűlések idején kerestek fel bennünket, ügyüket tehát közösen és gyorsan elintéztük. A másnapi, takarékpénztári látogatásomkor pénzüket azonnal megkapták.

A polgárság nagyobb betétjeit már nagyobb éberséggel kezeltük. Voltak olyan gazdag polgár- és kulákcsaládok, amelyek több betétkönyvvvel rendelkeztek. Külön könyve az apának, anyának, külön minden gyermekének. Sőt jeligére, költött névre kiállított könyveket is hoztak. Az ilyen, több betétkönyvvvel bíró polgárok könyveinek a számát ugyan a bank bizalmasan tudomásukra adta, de ebbe nem mindig bízunk meg. Az ilyen polgár csak egy könyvére kaphatott pénzt, ha kérelmét meg tudta indokolni. Mondjuk: kifizetetlen számlát mutatott be. Homályos esetekben az ügyet a direktórium megtárgyalta. Szórakozásra, luxusra nem adtunk pénzt. Erre nem tellett akkor. A legnagyobb figyelmet és időt kívánta meg az üzemek és gazdaságok, munkásai és alkalmazottai hetibérének a kifizetése és ennek ellenőrzése. A hetibérek kifizetése az alábbi módon történt:

Az üzem vagy a gazdaság megbízottja (a gazdatiszt termelési biztos) behozta a bérlistát a bankba. A listán feltüntették a bérre jogosultak nevét és bérük összegét. A listára azonban nemcsak a tényleg dolgozó munkás nevét lehet ráírni, hanem költött neveket és a bérösszeget felemelt összegben lehet rubrikázni. (Az ilyen bérlistát neveztem felduzzasztott listának.) A listák helyességét, jogosultságát a bank nem igazolhatta és ha megtette volna, mi nem respektálhattuk. Minden direktórium tagra kiosztottunk egy üzemet vagy gazdaságot és ezt köteles volt személyesen meglátogatni, ott rangrejtve adatokat szerezni, bizalmi embereket kiválasztani, akik a pontos munkás létszámot és bérösszeget tudtára adták. Ezeket a látogatásokat a direktórium tagjai politikai munkára is felhasználták. Meg-

figyelték a dolgozók hangulatát, meghallgatták véleményüket, panaszait. Kiválogatták a megbízható, használható embereket. Adataikról megfigyeléseikről a direktorium előtt beszámoltak és azokat megtárgyaltuk.

Mikor a bérfizetés napján a bankba megjelentem, minden megbízható adat birtokában, teljes nyugalommal helyet foglaltam az íróasztalnál. Egy bankalkalmazott behozta a bérlistákat. A hamis listákon kijavítottam a munkás létszámot és bérösszeget, majd aláírtam. Csak ezután történhetett meg a kifizetés.

Egy ilyen utalványozáshoz bejött egy termelési biztos és panaszkolt, hogy a pénztáros nem akarja kifizetni a lista összeget. — Tévesen állította ki a listát, a pénztáros a helyes összeget fizette ki! — mondtam én.

A termelési biztos azzal védekezett, hogy a listát báró Perényi (így hívták, ha nem csalódom!) állította össze.

A következő fizetésnél a báró a takarékos könyvéből akart kivenni. Nem kapott semmit!

A direktorium többször a késő éjjeli órákig ült együtt étlen-szomjan. Később elemőzsiás csomagot hozott, aki hozhatott. Én nem vittem, de nekem is jutott a más csomagjából.

Szomjuhoztuk a híreket! A mai televízióhoz, rádióhoz, mozi-hiradóhoz, újsághoz szokott ember el sem képzei a mi életünket. Ha valamelyikünk újságot szerzett, (nem volt baj, ha három napos is) elhozta a gyűlésre. Valaki felolvasta, és megtárgyaltuk.

A terem ahol gyűléseztünk nem volt kidekorálva, legfeljebb egy-két pókháló bujt meg a mennyezet sarkában: azt sem láthattuk tisztán, mert a helyiséget csak néhány poros, sápadt villanykörte derengte be. A direktorium gyűléstermében, gyűlés előtt, vagy gyűlés után, más elvtársak sőt csoportunkoz nem tartozók is bejöhettek. Elbeszélgettünk. Sokszor más községbeli egyének is belátogattak. Ezeket kikérdeztük.

Mi újság náluk? Hogyan csinálják ők a Tanácsköztársaságot? Hol vannak a székek? Kell-e tülnök félni?

Mi megmondtuk, hogy mit művelünk Szalkán.

Mikor hirülveztük, hogy Kun Bélát elfogták, megverték és bebörtönözték, bizony egy fiatal munkás az asztalra csapott és kivörösödött arcal szidalmazta a szocdemeket. De akadt, aki védelmébe vette őket. A harmadik pedig csitította a két heveskedőt. Egyszer

bejött egy iparossegéd, hozta a takarékkönyvét és kérte, hogy adjuk ki a betétjét, mert cipő kell a gyerekeknek. Másnap megkapta a pénzt. Majd beállított a Julcsa. Özvegy asszony volt, mosásból takarításból tartotta fenn magát és 8 fiát Szappant kért, mert a Hangyában nem akartak neki adni. Másnap megkapta a szappant. Még nősülés előtt álló ref. segédlelkész is kért tőlünk papi állást. Ezt elutasítottuk, az-
 zal a megoldással, hogy az egyház ügyeibe nem avatkozunk Különböző kérésekkel a lakásaikon is felkeresték a direktorium tagjait, akik a kéréseket a gyűlés elé terjesztették.

Ezek az iratok sok mindent tartalmaztak. Minket elsősorban az aktuális proletársérelmek érdekelték, mert ezeket akartuk, ha lehet, jóvátenni, vagy legalább köztudomásra hozni. Pl. hadiasszonyokat segélyezni, hadiárvák segélyei, felmentések, bevonultatások ügyei. Ezekben az ügyekben a proletárokat sok sérelem érte. Az iratokat az ügyvéd=elnök vette kezelésbe, mert ezek kibogozásához jogi tudásra volt szükség.

Eltelt néhány nap és megtartottuk utolsó gyűlésünket, amelyről az elnök ugyancsak hiányzott. Ekkor merült fel bennünk a gyanu, hogy talán elhurcolták Előzőleg kerestük a lakásán és nem találtuk! A Pilvaxba sem jött étkezni. A városba sem látták.

Körülbelül 1919 április 25-én kora reggel egy Pilvaxbeli polgárista kopogtatta az ablakom és besugta, hogy a főszolgabírótság előtt székely katonák örködnek. Az utcára mentem, s meggyőződtem a hír igazáról. Figyeltem a katonákat. Két fegyveres katona elindult a lakásom felé. Futva a konyhába menekültem, elrejtettem az ajtót. Magamra zártam a szobaajtót is és az iskola udvarra néző ablakon át az iskola udvarába másztam. Másztam, mert az ablakon vasrács volt, amelyen nehezen tudtam magam átszorítani. Akkor már a katonák behatoltak a konyhába, a szobaajtót döngették és ordítottak. Hirtelen ötletnek engedve a palánkon átlendültem, vissza a lakásom udvarára, és elbujtam a deszkabódé WC-be. A katonák betörték a szobám ajtaját. Hangosan tanakodtak. A WC mellett többször eldobogott a bakkancsuk. Aztán az iskola udvaron futkostak, majd elcsendesedtek. Előmerészkedtem menedékhelyemből és be-
 mentem a pénzügyőrök laktanyájába. A pénzügyőrök tanúi voltak a jelenetnek és jóakaróim. Megállapították, hogy a katonák nem barátságos szándékkal kerestek és ajánlották, ha bele egygyezem, ők fegyveresek között felkísérnek a főbíróságra, megvédenek a katonák-

**DICSÓ
EMLEKÜK
ÖRÖKKÉ ÉL !**

tól. Így is történt. Két fegyveres pénzügyőr közre fogott. Előzőleg még bementem a lakásomba, gyorsan magamhoz vettem a már pár nappal előbb készenlétkébe helyezett kézi bőröndömet, amely okmányaimat és a legszükségesebb dolgaimat tartalmazta. A pénzügyőrök felkísértek a főbirói szobába, hivatalosan átadtak és távoztak. Valaki felém süvöltött. „No itt vagy te híres?” Vidám kacagás. A főszolgabíró láttam a ságorát, meg néhány környékbeli jegyzőt is felismertem. Az asztalon borosüveg, poharak, a levegőben sűrű dohányfüst. Aztán jöttek hangos kérdések, halk feleletek, gunyos megjegyzések. Majd írógép csattogás és: „Ít írja alá!” Megnéztem a a papirost: „Alulírott Tóth Kálmán... stb...” tanítói állásomról lemondok” stb.

Aláírtam... Majd megkérdeztem: Távozhatok? Egy kedélyes hang „távozhat, ha tud!” Többszólamu kacagás! Sarkonfordultam. Kiléptem a néptelen folyosóra, sietős léptekkel végigsurrantam le az udvarra.

Az egyik katona a kijárat kapu előtt őrködött. Nincs semmi baj! Már odafönn kiterveztem, hogy nem a főkapun fogok távozni, hanem a hátsó gazdasági kijárón. Sikert! Szerencsésen kijutottam az épületből és elhagytam Mátészalkát.

Május 1-ét már Budapesten ünnepeltem. Vidáman ünnepeltem, mert a proletáriátus győzelmére gondoltam, hogy visszamegyek még Mátészalkára és újra elfoglalom tanítói állásomat.

Kilenc és fél esztendeig nem jutottam katedrához, fekete táblához, fehér krétához és sok-sok nagyszemű csacsogó lurkóhoz.

1928-ban politikai és tanítói multam gondos eltitkolásával sikerült tanítói állást szereznem. Kezdő fizetéssel, előlről kezdtem a pedagógus pályát.

Multak az évek, kezdtem rendbejönni. Már volt ünneplő ruhám, sőt téli kabátom is. Volt jeggyűrűm is a hozzávaló feleséggel együtt.

1937. márciusában beállított hozzánk két Horhy csendőr, s az egyik megkérdezte: „Hol volt maga 1919-ben?”

Kellemetlen, kíváncsi emberek voltak. Ez az ügy másfél évig huzódott. Ég és föld között lebegtem. Feleségem csontig soványodott,

1938-ban kellemes karácsonyom volt, új állás után kellett néz-nem, mert méltatlan lettem a tanítói állásra.

A nyírmeggyesi hősi halált halt kommunisták névsora:

Szécsi Károly mezg. cse-
léd 18 éves.

Blau Sámuel szeszfőző 35
éves.

Papp Károly mezg. cse-
léd 41 éves.

Tóth Sándor gazda, 65
éves.

Ifj. Tóth Sándor gazda,
39 éves.

Tóth Gusztáv földműves
21 éves.

Tóth Péter földműves 61
éves.

Horváth Mihály béres 40
éves.

Weisz Herman földműves
22 éves.

Tóth István földműves 32
éves.

Pankotai György kovács
25 éves.

Kádár István dohányos 35
éves.

Tóth József földműves 27
éves.

Szabó József dohányos 28
éves.

Mitru Pál kocsis 20 éves.
Tanicsár György cseléd 39

éves.

Tóth József béres 30 éves.

Fodor György dohányos
54 éves.

Tóth Mihály földműves
87 éves.

Orosz Antal földműves 19
éves.

Tóth János gulyás 47 éves.

Sántics Mihály kocsis.

Sántics János napszámos
22 éves.

Sántics Ferenc napszámos
16 éves.

Kun Mihály béres 55 éves

Kun Mihály napszámos
18 éves.

Kun Sándor béres 22 éves.

Kovács Ferenc kocsis 21
éves.

Jakab Géza földműves 22
éves.

(A névsort a nyírmeggyesi Községi Tanács
halotti anyakönyvéből vettük.)

14. Mosolygó Antal elvtárs

Március 7-én Moszkvában meghalt Mosolyó Antal elvtárs, a Kommunisták Magyarországi Pártja egyik megalapítója, a magyarországi forradalmi munkásmozgalom egyik legérdemesebb harcosa. Mosolygó Antal neve külön fejezet a magyar munkásmozgalomban. A Szindikalista Munkások propaganda csoportjának volt elnöke a háboru előtt, azok közé a szindikalisták közé tartozott, akiket a szociáldemokrata párt választójogos politikája és bürokráciája, hajtott ellenzékbe és akik Szabó Ervin szellemi vezetése alatt, más utakon keresték a kivezető utat abból a kátyuból, melybe a munkásosztályt a szociáldemokráciának a háboru előtti utolsó években már nyilvánvalóan opportunistá politikája vezette. Kétségtelen, hogy ez a csoport éppugy nem volt marxista, mint a többi szindikalista mozgalmak Európa- és Amerika-szerte, de azok, akik köztük igazán forradalmárok voltak, a munkások, nem szakadtak el osztályuktól és mikor a háboru kitörésekor a szociáldemokrata vezérek nyíltan az uralgó osztályok háborus politikája mellé szegődtek, ők voltak az elsők, akik a munkástömegekben az imperialista háborúval szemben meglevő elkeseredést, „vezéreikkel” szemben utálatot, először juttatták kifejezésre. És mikor a Károlyi forradalom győzelme után felvetődött a kommunista párt megalakításának szükségessége, ők alkották az egyik alapító csoportját a pártnak.

Velük együtt, az élükön Mosolygó Antal.

Mosolygó Antal 1891-ben született, Szatmármegye románlakta vidékén. A fejlődő kapitalizmus falubontó áradata őt is a városba hajtotta. A nyerges — és festő — munkát tanulta ki. A háboru előtti években a régi Magyarország különböző vidékein dolgozott. Szatmártól Fiuméig kergette a munkakeresés és az üldözés, amely elbocsátásokban, fekete — listára tevésben, apró elzárásokban és toloncutakban nyilvánult meg, válaszul arra az agitáló, forradalmi osztályharcos politikát hirdető munkára, melyet munkahelyein kifejtett. Mosolygó típusa volt annak a forradalom

előtti magyar munkásvezető — munkásnak, a főbizalminak, aki nem irt cikkeket, még csak gyűjtő beszédeket se tartott, szervező és propaganda munkája főként az egyéni és kis csoport agitációban nyilvánult meg, de akinek egy szavára, ha kellett, leállt a gyár, ahol főbizalmin volt.

Legutoljára a mátyásföldi repülőgépgyárban dolgozott, amely főfészke volt a háboru alatti antimilitarista agitációnak és a kommunista párt megalakulása után fellegvára a kommunista mozgalomnak. Mátyásföldön Mosolygó hatalom volt kivel számolni kellett.

A zimmerwaldi és kienthali konferenciák híre és felhívásai Szabó Ervin útján eljutottak Magyarországra és Mosolygó megkezdte a háboru elleni agitáció szervezését. Belekapcsolódtak ebbe a mozgalomba egyes diákcsoportok is, majd mikor Korvin Ottó is hozzájuk csatlakozott, az ő és Mosolygó szervező tehetsége egyre szélesbítették ezt az eleinte antimilitarista, később egyre inkább az imperialista háboru ellen irányuló mozgalmat.

A januári sztrájk szervezése nagy részben ennek a csoportnak a műve volt. Megalakultak az első munkástanácsok. Mosolygónak sikerült kikerülnie a letartóztatást. A második nagy sztrájkmozgalom idején azonban őt is letartóztatják. A ravasz rendőrfogásoknak bedőlt diák — gyerekekkel szemben ő volt az egyetlen a letartóztatottak között, kiből egy szót sem tudtak kivenni Andrejka, Benyovszky és rendőrkopóik. Mosolygó akkor már sokszor volt a rendőrségen és a rendőrség is jól tudta, kivel áll szemben.

A Károlyi — forradalom szabadította ki a Conti — utcái katonai fogházból. Ujra Mátyásföldre ment. Egy napra se-tévesztette meg az őszirózsás forradalom győzelmét hirdető szociáldemokrata ujjongás, felvette a munkát ott, ahol elhagyta. Munkájának egyik eredménye volt az az ismeretes epizód, mikor a mátyásföldi repülők Mosolygó és néhány társa kezdeményezésére Sverdlov elvtárs üzenetét vörös cédulákon dobták le a köztársaságot ünneplő Országházteri tizezrek közé.

A Kommunisták Magyarországi Pártja megalakítását megelőző tárgyalásokban részt vett, majd tagja lett a november 21-én megalakult párt központi bizottságának. Csatlakozása a mátyásföldi gyár csatlakozását jelentette. A legaktívabb szervező munkáját szakitotta félbe a február 21-i letartóztatás. A börtönben a legnagyobb nyugalommal és bizalommal viselte az első napok tömegpánikját, egy pillanatra se ingadozott.

A proletárdiktatura szabadította ki a börtönből. Ujból Mátyásföldre ment, ahol igazi bolsevik médrá vette fel a harcot a szociáldemokraták ellen. Ő tartóztatta le Csizmadiát is és alig — alig lehetett rávenni, hogy belétörődjön a szerencsétlen egyesülésbe. Részt vett a Vörös Őrség megszervezésében, majd mikor kitört a vörös háború az első szóra kiment a frontra és mint zászlóalj politikai megbízott harcolt az utolsó napig.

A bukás után Pesten maradt és megkezdte a földalatti szervezés munkáját, de elfogták. Árulónak vált fehér tiszték kivégeztetése miatt indult meg ellene az eljárás. A főkapitányságon nagy volt az öröm, mikor behozták: végre leszámolhatnak vele. Kibirta a veréseket és kínzásokat. A Margit-köruton is volt. Majd Vácra szállították. Itt többekkel együtt egy kitörési kísérletet szervezett, de Vajda Zoltán, a Vörös Őrség volt főparancsnoka elárulta, Lánca-bilincsbe verve szállították a szegedi csillag-börtönbe, ahol hosszú ideig fegyelemben ült. Miskolcon ítélték el. A fehér osztálybiróság előtt olyan hidegvérrel és ügyesen védekezett, hogy nem tudták halálra ítélni. Kommunistának vallotta magát, a fehér bírók fogukat csikorgatták, hogy csak nyolc évet adhattak neki.

Ujból Vácra került. Itt sokat éhezett, sok vexaturán ment át, de valami csodálatos nyugalommal viselt el mindent. Pedig már akkor nagyon beteg volt. Hivatalos orvosi vélemény javasolta a szabadlábra helyezését, persze, hogy ez a papirkosárba feneklett meg.

A második cseretranszporttal kerül ki Moszkvába. Hamarosan tifuszt kapott. Szívós szervezete volt: kibirta. Egyik megalapítója volt a moszkvai magyar klubnak és nagy szerepe volt neki is az azóta igazán komoly eredményeket elért tanító munka megszervezésében. A gyakori betegeskedések közti időben dolgozott, majd mikor nyugdíjas állományba került, hihetetlen erővel látott neki a tanulásnak.

A festőmunkás, aki 6 elemít végzett, soha rendszeresen nem tanult, alig olvasott, ki egész tudását a Szabó Ervinnel folytatott

beszélgetésekből (csodálatosan tudott tanítani) és a gyakorlati mozgásgalomból szerezte — ez a teljesen beteg ember, majdnem érthetetlen szorgalommal tanult, nap-nap után reggeltől estig ült és olvasott a Marx-Engels-intézet olvasótermében. A szindikalista elhajlását végleg tulajdonképpen akkor vetette le és ennek tanubizonyosságául egy brosurát írásába fogott, amelyet az amerikai I. W. W. (szindikalista) munkásokhoz akart intézni, akikkel a háború előtt élénk kapcsolatban volt. Élete történetének megírásával akarta bebizonyítani nekik, hogy a szindikalista munkásnak, ha igazi forradalmár most, a proletár forradalom korszakában, az orosz forradalom győzelme után: a kommunista pártban van a helye.

Nem fejezhette be. Meghült, gennyes mellhártyagyuladást kapott, a beteg szíve nem bírta ki a magas lázt. Utolsó pillanatig öntudatánál volt. Hősies, bátor nyugalommal ment a halálba.

A munkásosztály, melynek véréből való vére volt, soha sem fogja elfelejteni, ki volt Mosolygó Antal.

(Ismeretlen újságkivágat. A J. K. adattárában.)

Kelt Moszkva, 1924. május 18.

Kedves öcsém Guszti!

Leveledet magkaptam, Kun Béla elvtárs adta át. Mostanába már otthonról a szüleimtől is kapok levelet, ők megírták, hogy Kánadába mentél és megírták a cimedet is. Ugy, hogy amugyis irtam volna neked, de aztán írjál többet és a Mátyás sógorék is irjanak, hogy vannak? Én még egy kissé gyöngé vagyok, rettenesen megkínóztak szép hazámba, Magyarországon. A „keresztény magyar testvérek,” amikor elfogtak 1919 augusztus 8-án mindjárt puskaagyal agyonverték aztán még két hónapon keresztül ütöttek vertek, a többi időt a börtönbe éheztem 2 és fél évet. Mióta itt vagyok Oroszországba több, mint két éve, még mindig gyöngé vagyok, pedig folyton egyik másik vidéken szanatóriumba éltem. Ami az itteni viszonyokat illeti azt hiszem sehol a világon ilyen jó dolga nincs a munkásnak már általában értem, mert szó sincs, itt sem fonják a kolbászból a sövényt, de ami van a munkásé, övé az ország, a hatalom, az isten, és nincs ur fölötte. Ezt aki nem él itt, nem érti és aki itt él az sem érti ha nem akarja, és ha nem tudja összehasonlítani más

országbeli viszonyokkal. Most ez évben tértek át a rendes pénzre arany, ezüst és rézpénzre. Egy magunkfajta munkás keresete itt Moszkvában 80—100 rubel havonta van több és kevesebb is. 2 rubel egy dollár, egy rubelbe van száz kopek. Egy font kenyér (40 deka) fehér 7 kopek, egy tojás 3 kopek, egy liter tej 15 kopek stb. De az árak vidékenként változnak. Tavaly nyáron a Kaukázusban voltam, ott amiért itt mondjuk egy rubert kell adni, ott 30 kopekbe kerül. A lakásviszony itt Moszkvában elég rossz, de más városokba úgy lakik a munkás, ahogy akar. A fényes palotába ma munkások laknak. Munkanélkül levő munkás 20 rubelt kap egy hónapra. Más különben a városok úgy néznek ki, mint Budapest vagy akármelyik európai város, az amerikai városokat nem ismerem. Nagyon kérek irjatok ti is, hogy áll a világ ottan, mikor lesz ott olyan szabadság a munkásoknak, mint itt és mikor megyünk szép magyar hazánkba. Nem irtál semmit az Etelka néniéről. Irjatok, mert bizony nagyon régen nem hallottam felőlük, úgy szeretném meglátogatni ha lehetne. Tisztellek csókollak mindnyájatokat jó egészséget és viszontlátást szerető testvér és rokon.

Mosolygó Antal

Moszkva, Voronzovo polje No 3.

Kedves Mama, kedves Papa!

Ne haragudjanak rám, hogy olyan sokáig nem irtam, — de nagyon nehéz ezt a levelet megírni! Utolsó levelünkben szeretett Antink is irt maguknak én megküldtem egy fényképemet, hogy legalább fényképről ismerjenek engem. — De úgy veszem észre, ezt a levelet nem kapták meg! Drága Antink irta benne, hogy már ki-lábolt a nagy betegségből és jól van!

Kedves jó Mama! Kedves jó Apa úgy fáj a szívem. — maguknak megírni, de legyenek erősek, február 26-án Antink ismét megbetegedett, február 28-án átment a hűlés kétoldali tüdőgyulladásba a drága szíve gyenge volt, — és nem bírta ki! Március 7-én reggel 11 órakor itt hagyott bennünket! Kedves Papa én nem tudom vigasztalni magukat, ha ott lennék mellettük átölelném kedves öreg sokat szenvedett fejüket és sírnék együtt magukkal. — de szavakkal nem lehet vigasztalni.

Sokat veszítettünk! Nemcsak a fiukat veszítették, én nemcsak a páromat veszítettem, de elvesztettünk egy régi, kemény, törhetetlen harcost, egy vezért.

Egy nagyszerű, egy csodálatos nagy erőszakratu, nagy tehetségű vezető harcost.

Március 12-én volt a temetése, — ne gondolják, hogy elhagyatva halt meg itt az idegenben, — nem kedves mama, kedves papa ő a mi nagy halottunk volt, barátai, elvtársai felváltva álltak őt koporsója mellett, temetésén százak és százak sirtak, erős nagy emberek kik száz halállal bátran néztek szembe, az ő koporsójánál összeestek a fájdalomtól. Nagyon szerették, nagyon becsülik és sajnálják a maguk Anti fiát, — mert egész lelkes fiatal életét másokért áldozta, mert egész fiatal életén át csak harcolt, szenvedett azért, hogy felszabadítsa a szenvedőket!

Én nem ösmerem magukat kedves mama és kedves apa, csak úgy, ahogy a mi drága, szeretett Antink beszélt magukról, — nem tudom mit tudnak maguk Antiról, de azt irhatom maguknak, hogy akinek egy ilyen fia van, mint az Antink, annak büszkeség kell, hogy eltöltse a szívét, és a nagy fájdalomukban meg kell, hogy vigasztalja az hogy fiuk nem hiába élt, hogy rövid, fiatal élete nagyszerű volt, tele szép nagy tettekkel, — és tele szenvedéssel, küzdéssel. Halála is szép volt, — az utolsó percig erős, öntudatos, egy pillanattal a halála előtt még beszélt hozzám, egy pillanatra sem vesztette el eszméletét, öntudatát — oly erős, oly nagyszerű volt a halála, mint amilyen szép, nagyszerű volt az élete. Órá kedves mama, kedves papa csak büszkén gondolhatnak, és akkor találkozni fognak fájdalomukban, mondhatom, a világ minden sarkán élő ezrek, és ezek fájdalomával, akik ismerték, tisztelték és szerették őt.

Halála előtt írt Zsófinak egy levelet, amelyet mellékelve küldök, adják át neki, tisztelem és majd küldök nekik egy fényképet róla, sokat beszélt nekem Zsófiról és a kis leányokról, szerette volna ha kijöttek volna.

Nagyon sok fényképet csináltak róla, majd küldök legközelebb, de most nem akartam, hogy azt lássák meg előbb. Kérem irjanak nekem és én is fogok írni maguknak. és, ahogy lehet küldöm a fényképeit és másképpen sem fogok az én drága, nagyon szeretett Antink, összetört szüleiről megfeledkezni.

Szeretettel öleli, tiszteli magukat leányuk:

Gizi

Kelt Moszkva, 1924. október 30.

Kedves Ocsém, Guszti!

Leveledet, melyet még június 16-án írtál, megkaptam én elég jól vagyok, de még nem dolgozom, amit említettél, hogy találkoztál ott valakivel, kivel én együtt ültem Vácon, hát én nem kaptam tőle még semmit s így nem tudom ki az, de vigyázz, mert ugy lát-szik még Amerikában is gondoskodik a magyar kormány arról, hogy mit csinálnak a magyarok ott és hogy, milyen összeköttetést tartanak fent az Oroszországban levőkkel, fáj nekik, úgy látszik, hogy ahelyett, hogy a másvilágra küldhettek volna, kénytelenek voltak Oroszországnak kiadni. Etelka néném-től kaptam egy levelet, amit onnét, Kanadából a posta előbb Budapestre küldött s csak onnat kaptam aztán ide valószínű ez sem tévedés, egyébként hozzád küldöm ezt a levelet, amit a Mátyás sógoréknak írok, mert nem tudom a pontos címüket küld el nekik. Írtam a kedves szüleinknek, de már rég nem kaptam tőlük levelet nem tudom mi van velük, amennyiben teheted jó, ha segítsz rajtuk, én most egyelőre nem sokat tehetek, bár szeretném segíteni őket, majd neked visszasegítem.

Én is gondolkozom azon, hogy jó volna odamenni, majd a jövőbe meglátom. Ami az itteni viszonyokat illeti az csakugyan nem olyan, mint az ottani lapok írják, mert ott talán egy-két magyar lap van „Az Új Előre” és a „Felszabadulás”, amelyik igazi munkáslap és amelyik jót ír, vagyis igazat ír Oroszországról, mert itt munkásuralom van, ami nem tetszik a munkásvezéreknek, akik inkább a maguk érdekét, mint a munkásosztály érdekét védik. Innét el lettek kergetve az olyan szocialisták, ezért ők és társaik akár amerikai, akár magyar szocialista csak rosszat mond. Aztán a polgári és burzsuj lapok, amilyenek az amerikai magyar lapok is, habár munkáslapnak tartják magukat ez csak azért van, mert ott csak munkásoknak adhatják

el, magyar burzsuj ott kevés van, mondom ezek a lakók úgy irnak, ahogy innét hallják a panaszt, innen pedig ki panaszkodik a földbiroktos, aki túlélte a forradalmat, de a földje el lett véve és most ő nyomorog, mint a kutya panaszkodik a gyárosok, akiket agyon nem ütöttek, de vagyonát elvették és most szegény körmöl valami irodába és panaszkodik az is, kinek jól megy dolga, mert olyan jól nem megy, mint ment, aztán kint él egy csomó naplopó, ki innen el-lógott itt hagyva mindenét, ezek aztán tele sirják a világot, mert, hogy itt jó világ van, mint ahogy te mondod a levelemre ez csak annyi, hogy itt, ami van az a munkásé és jó munkásélet van, ami a munkásnak jó, de a régihez szokott uraknak nyomor. Például én lakok egy öt méter széles, 6 m. hosszú szobában gőzfűtés, ezért nem fizettek, mert beteg vagyok, keresetem nincs, ha dolgozok fizetek 15⁰-kot a keresetemből lakás, fűtés, világítás, víz stb.-ért, így fizet minden munkás, már most a burzsuj, aki ilyen szobába lakik fizet 400—500, sőt több rubelt is egy óra s ugyanígy mindent 2—3 szorosát kell fizetnie, ebből pótlódik ki, amit mi nem fizetünk s így érthető, ha panaszkodnak és elégedetlenkednek ezek. Azt talán szintén tudod, hogy itt magán ipar és kereskedelem is van, ezért vannak itt burzsujok, de légy nyugodt ezek még mindig jól élnek, azonban itt éppen úgy van, mint Budapesten fényes üzletek stb., a vidéken a földművelés szintén elég jól helyreállt, ez évben ugyan nem nagyon jó termés volt. Ami az éhenpusztulást illeti ez volt 1920—21-ben, ez egy rettenetes nagy ország a világ 6-od része és ha egy vidéken rossz termés van ott bizony éhség van, ez úgy volt a cári időben is csak akkor nem híresztelték, ez természeti csapás, a forradalomnak ehhez nem sok köze van csak annyiban, hogy az utakat még nem építették ki, ami a cári időben sem volt és így ilyen vidékre majdnem lehetetlen a szállítás az is igaz, hogy nagyon el van hagyatva ez az ország, mert a burzsuj államok

nem segítik őket, sőt ellenkezőleg mindent megtesznek ellene. Forradalmak, hát ez már csak mese, itt nem támad fel többé a régi rendszer, nem is gondol itt már arra senki, ezért nem igen csinálnak itt forradalmat. Itt elintézték nem úgy, mint Magyarországon a dolgot. Ha irsz Magyarországra ird meg a Heszleréknek, hogy irjanak én t. i. nem tudom nem-e lesz kellemetlen, ha irok nekik, küldjél nekem egy fényképet magadról és mond meg a Kisch sógornak, hogy irjon és küldjenek fényképet legalább így ismerkedjünk meg, a címet így ird, mint a cédulán van latin és orosz betűvel, nehogy a te leveled is Magyarországra küldjék előbb és irjatok, kívánok jó egészséget a sógoréknak

szerető bátyád Anti.

Ezt a másik levelet továbbisd Mátyás sógoréknak, a címét elfelejtettem, Etelka meg nem irt címet. Az én cimem : Ruszland Moskau, Voroncovo polje No. 3. Anton Mosolygó.

(A levelek eredetije a Járási Könyvtár adattárában. Tulajdonosa : Pétervári Miklósné Ópályi, Rajk L.-u. 12. sz.)

TARTALOM:

	Oldal
Előszó	3—
A Tanácsköztársaság Mátészalkán és környékén . . .	5—30
Mellékletek:	
1. Antal János Győrtelek	33—34
2. Ámi Lajos Szamosszeg	34—37
3. Budai Lajos Nyírmeggyes	37—40
4. Farkas Bálint Győrtelek	40—42
5. Horváth Gyula Nyírmeggyes	42—44
6. Jakab A. István Kocsord	44—47
7. Kovács István Mátészalka	47—48
8. Komáromi István Mátészalka	48—49
9. Mónus Kálmán Mátészalka	49—51
10. Nagy Ferenc Kocsord	51—
11. Nagy József Nyírmeggyes	52—
12. Tóth Kálmán Pécs	53—66
13. A nyírmeggyesi hősi halált halt kommunisták névsora	66—
14. Mosolygó Antal emlékezete, levelei	67—75

A metszeteket Erdei Sándor festőművész készítette

A kézirat Beérkezett: 1959. II/10. Példányszáma: 1500 Terjedelme 2,5 (A/5) ív

S. bolcs szatmári Nyomdaipari V. Mátészalka — 188 - F. v. : Vincze Kálmánné